

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1918.

Första kammaren.

Nr 55.

Fredagen den 14 juni, e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Anmälles och godkändes andra sammansatta stats- och lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 406, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bestridande av vissa bidrag till kostnaderna för domsagornas förvaltning, dels ock två i ämnet väckta motioner;

nr 412, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till dels lag om ändrad lydelse av 5—8, 10, 16, 19, 20, 23, 24, 26 och 28—33 §§ i lagen den 30 juni 1913 om allmän pensionsförsäkring, dels ock lag om ändrad lydelse av 3 § i lagen den 8 juni 1915 om övergångsbestämmelser i anledning av berörda lag den 30 juni 1913, ävensom väckta motioner angående viss ändring i förstberörda lag; samt

nr 413, i anledning av ej mindre Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för bestridande av på staten belöpande kostnad för pensionstillägg och understöd enligt lagen den 30 juni 1913 om allmän pensionsförsäkring m. m. än även väckt motion om dyrtidstillägg till vissa pensionstagare enligt nämnda lag.

Fortsattes överläggningen rörande första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 26, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående upplösning av sambandet mellan kyrkan och staten.

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.*

(Forts.)

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Då jag begärde ordet var det för att något närmare till skärskådande upptaga särskilt de synpunkter, som den siste ärade talaren före middagsrasten gjorde gällande.

Det var naturligtvis en ganska solid grundval från historisk synpunkt, på vilken han uppbyggde sina skäl, en tradition som visserligen icke kan sägas vara hundraårig eller månghundraårig, utan som sträcker sig betydligt längre tillbaka — som visserligen kan sägas vara tusenårig. De skäl, som av den siste ärade talaren anfördes till förmån för statskyrkan, äro nämligen alldeles samma

Första kammarens protokoll 1918. Nr 55.

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.*

(Forts.)

skäl, som alltid hava kunnat anföras till förmån för statsreligionen. Visserligen var herr Hjärne synnerligen angelägen om att framhåva motsättningen mellan begreppen statskyrka och statsreligion, men det lär väl ändock knappast gå för sig att med någon vidare framgång försvara den ståndpunkten, att en statskyrka icke skall som sin bärande grundval hava en statsreligion.

Skälen för statsreligionen hava synnerligen stilfulla representerat ifrån början av vår tideräkning i även de främsta representerarna för statsmakten och statsmaktens hävdande gent emot samvetsfriheten, gent emot det obetingade religiösa sanningskravet. Man kommer ganska naturligt att tänka på så pass stora representer för den åskådningen som den störste av alla romerska kejsare, Trajanus, vilken var den som inledde de systematiska undertryckningsförsöken från statens sida gent emot den nya kristna religionen, och man kanske också helt naturligt kommer att tänka på Diocletianus, den store statskonservatorn, som ju var den som i strömmar av martyrernas blod sökte släcka ut den nya samhällsupplösande religionen. De synpunkter, som äro bestämmande för försvararna av statskyrkan den dag som i dag är, äro alldeles samma synpunkter, som voro bestämmande för hävdarna av statsreligionen, statsreligionen, som till själva sitt begrepp är en hednisk åskådning och naturligtvis icke har förlorat denna karaktär genom att få sitt namn i form av en »kristen statskyrka». Det som för dessa hävdare av den världsliga maktens auktoritet gent emot den äldsta kyrkan var en galenskap, det var, att den nya åskådningens bekännare gjorde anspråk på att få tillhöra »ett rike, som icke var av denna världen», att få tillhöra ett rike, där den världsliga statens auktoritet icke hade rätt att på något sätt göra sig gällande. Det var just denna åskådning om religionens område såsom ett rike icke av denna världen, som ansågs vara alldeles oförenlig med det gamla hedniska statsbegreppet, och den närmast föregående talaren här idag har också i sin geniala undersökning om förhållandet mellan stat och kyrka öppet erkänt, att mellan staten och kyrkan finnes och måste finnas en oöverkomlig spänning, vilken spänning staten icke kan på något sätt komma ifrån. Den äldsta kristna kyrkans medlemmar hävdade också fullt medvetet sin motsatta uppfattning av statens rätt i sin tillämpning av budet att »giva Gud vad Gud tillhör och kejsaren vad kejsaren tillhör». Den ärade närmast föregående talaren medger också, att kristendomen i och med att den ställde sig i förbindelse med staten »förbistrades». Jag har ingenting emot detta uttryck, att kristendomen med nödvändighet måste genomgå en förbistring, då den ställes i samband med staten, utom möjligen det, att detta uttryck är något för mildt, då det gäller ett karaktäriserande av kristendomens fullständiga avfall från sig själv och omfattande av den hedniska stats- och religionsprincipen. Denna spänning mellan staten och kyrkan kan därför naturligt nog icke upphävas på annat sätt än genom statskyrkans försvinnande. En-

dast därigenom ateriar kristendomen den karaktär, som från första början skiljer kristendomen från statsreligionen, karaktären att bekänna sig till ett rike, som icke är av denna världen.

Nu har det anmärkts, att eftersom vi ändock leva i ett världsligt samhälle, så är det alldeles omöjligt, att staten kan göra halt inför anspråken på den av kristendomen hävdade fulla religionsfriheten, på den av kristendomen hävdade rätten till en verkligt obegränsad andlig frihet inom det religiösa området. Jag tror emellertid, att den svårigheten skulle kunna lösas på det sättet — och detta är det enda sätt varpå den egentligen kan lösas — att staten respekterar den kristna principen, nämligen religionsfrihetsprincipen, dithän, att staten låter kristendomen verka med andliga medel utan att försöka i detta sitt rike, som icke är av denna världen eller som påstår sig icke vara av denna världen, införa de påtryckningsmedel, som våldsmakten, den världsliga makten vill ställa till förfogande.

Det påpekades mycket riktigt av den socialdemokratiske förvararen av statskyrkoprincipen idag på förmiddagen att kyrkans prästerskap alltid har ställt sig till förfogande för den samhällsklass, som har haft makten. Han beklagade detta, som jag tycker icke alls med skäl, ty hur skulle det vara möjligt, att staten, de härskande samhällsklasserna i staten, skulle kunna godkänna en statskyrka, vars prästerskap ställer sig i opposition mot de härskande samhällsklasserna. I själva statskyrkobegreppet ligger, att statskyrkans prästerskap skall vara statskyrkans, d. v. s. den statliga institutionens tjänare. Se vi på den historiska utvecklingen, finna vi också, att det alltid varit på det sättet. Herr Hjärne kan icke uppvisa ett enda tillfälle, då en statsreligions ämbetsmannakår eller prästerskap har uppträtt i kamp mot de härskande samhällsklasserna utom i sådana fall, då de härskande samhällsklasserna hava angripit själva den kyrkliga institutionen eller den religiösa institutionens särskilda privilegier. Endast i det fallet torde det vara möjligt att leta upp exempel på, att en statsreligions prästerskap har som kår, som ämbetsmannakår, gått emot statens önskningsar. Vi kunna se på vår egen svenska historia. Vi kunna se på den katolska tiden vid Olaus Petris uppträdande. Det katolska prästerskapet lämnade intet övrigt att önska i fråga om nit, då det gällde undertryckande med alla medel, våldsmedel i synnerhet, av den nya religionens förkunnare. Men hur var det med samma katolska prästerskap, då den världsliga makten ställde sin auktoritet bakom reformatörerna? Detta katolska prästerskap i gemen, tog det då korset på sig för den religiösa övertygelsens skull, följde det då det bud, som manar att mera lyda Gud än människor? Ja, biskop Brask, bröderna Magni, några aristokrater inom prästerskapet, de följde det religiösa budet, följde sin religiösa övertygelse och vände ryggen åt dem, som makten hade, men prästerskapet i gemen, kåren, hur gjorde den? Jo, i och med detsamma som statens myndighet stod bakom den nya religiösa förkunnelsen, stod också kyrkans ämbetsmannakår på den nya grundvalen. Någon kanske vill påstå,

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.*

(Forts.)

att det var på grund av inre religiös övertygelse, som de hade omvänt och bättrat sig till renare lara. Nej, det försvaret är förefatt, ty det dröjde icke längre än till konung Johan III:s regering, förrän det svenska prästerskapet på den världsliga maktens bud övergav den rena evangeliska standpunkten och gick över till den katolicerande åskådning, som hade den världsliga maktens sanktion. Och alldeles samma prästgeneration på Uppsala möte 1593, berömt i vår kyrkohistoria, vad gjorde detta samma prästerskap? Jo, det gjorde avbön för sin förvillelse under Johan III:s tid och återgick till den åskådning, som nu åter hade blivit de härskandes åskådning här i landet. Vår svenska kyrkohistoria är icke på något sätt sämre i fråga om prästerskapets villighet att följa den religiösa övertygelse, som den världsliga auktoriteten omfattar, det är en företeelse som är nog så genomgående överallt i alla kristna länder. Vi kunna gå ännu närmare in på vår egen tid. Det har redan berörts här i dag, hurusom den svenska statskyrkans prästerskap efter en sådan kyrklig renässans, som vi nu åter lära uppleva — efter romantikens frejdade ålder — med religionstvangets hårdaste vapen förföljde de frikyrkliga på sådant sätt, att det svenska namnet blev till en visa ute i världen på grund av dessa religiösa förföljelser. Ärkebiskop Söderblom har vid något tillfälle rekommenderat att läsa Fabian Månssons bok »Rättfärdiggörelsen genom tron». Jag skulle vilja förena mig med ärkebiskopen i detta råd, varigenom det svenska folket kunde få se, hur denna kristna statskyrka har behandlat de kyrkoriktningar, som verkligen hävdade kristendomen såsom ett rike icke av denna världen, som hava hävdad den verkliga andliga friheten.

Utskottets ärade ordförande talade för en stund sedan om, att de frikyrkliga nu icke höllo så mycket på, att staten skulle skiljas från kyrkan. Jag tror, att utskottets ärade ordförande däri har orätt, jag tror, att de frikyrkliga icke avstått från den principen, som de med full rätt hava från begynnelsen ansett vara den verkligt kristna principen, nämligen att den kristna kyrkan skulle vara en fri kyrka, där den andliga friheten är härskande. Det är ju också helt naturligt, att statskyrkans prästerskap måste tolka sin religion och dess bud i överensstämmelse med grundvalarna, på vilka det samhälle vilar, i vilket detta prästerskap gör tjänst. Hur skulle det vara möjligt med den kristna religionen som statsreligion, om icke den satsen tolkades samhällets härskande klasser till behag, som säger, att det är svårare för en kamel att gå igenom ett nålsöga än för en rik att komma till Guds rike, denna sats, som står i så full harmoni med kristendomens grundläggande princip om kristendomen såsom ett rike icke av denna världen. Det är naturligtvis alldeles omöjligt för en statskyrkans ämbetsmannakår i ett land, där de medborgerliga rättigheterna utdelas i proportion till förvärvsförmågan bland medborgarna, fullkomligt omöjligt för prästerskapet i en sådan statskyrka att tillämpa denna kristna sats efter andan och meningen. Så har också den svenska kyrkans prästerskap liksom andra statskyrkors prästerskap alltid stått på de härskande

samhällsmakternas sida emot de svaga och fattiga, vilka de enligt sin religions bud först och främst hade till uppgift eller hava till uppgift att skydda. Det måste naturligtvis bliva så under alla förhållanden, så länge statskyrkan förefinnes. Herr Klefbeck hade alldeles rätt i att en socialistisk stat med statskyrka givetvis icke kan tänkas bibehålla statskyrkan under andra villkor än att statskyrkans prästerskap då smidigt anpassade den kristna religionen efter de socialistiska samhällskraven. Jag tvivlar icke alls på, att kristendomen kan visa sig vara mycket anpasslig även på det området. Däremot vill jag på det bestämdaste opponera mig mot herrar Bergmans och Klefbecks uppfattning, att socialismen med någon sorts nödvändighet, som konsekvens, fordrar en statskyrka, en statlig religionsbekännelse. Det är alldeles orimligt och kan endast förklaras som en följd av en hos herr Klefbeck ganska oförklarlig obekantskap med den socialistiska åskådningen över huvud taget. För borgerliga element, som stå på det privatkapitalistiska samhällets grund, är en sådan uppfattning däremot ganska naturlig. Tacka för att en samhällsåskådning, som anser äganderätten vara den heligaste rätten, som tänkas kan, som anser förvärvsförmågan vara den högsta förmåga, som gärna kan komma i fråga vid bedömande av statsborgarnas delaktighet i statsmakten, tacka för att en sådan åskådning anser, att allt heligt bör vara underlagt den på sådan grundval vilande statsmaktens ingripande. Men nu, mina herrar, är det på det sättet, att socialismen icke anser egendomsfördelningen och äganderätten tillhöra det heligaste och okränkbaraste här i världen, det är på det sättet, att socialismen visserligen vill hava kontroll över de ekonomiska krafterna här i samhället och hindra våldets, det ekonomiska våldets utveckling här i staten. Men för socialismen äro tankarna tullfria som de voro för Olaus Petri, socialismen har alltid predikat den fulla religionsfriheten, socialismens programpunkt religionen som privatsak står fullt i överensstämmelse med den socialistiska ekonomiska åskådningen, vilken icke alls har med socialismens uppskattning av de religiösa värdena att göra. Det är också med stor tillfredsställelse vi socialdemokrater här i Sverige för halvtannat årtionde sedan, då den norske socialdemokraten Olaf Kringen gav ut en bok om socialismens förhållande till statskyrkan — där han pläderade för en statskyrka, i vilken socialismen i likhet med det nuvarande kapitalistiska samhället skulle tvinga själarna, — det var med stor tillfredsställelse, som man fann, att här i Sverige fick denna åskådning knappast någon anslutning blan socialisterna, men väckte så mycket större tillfredsställelse bland teologer och kyrkans tjänare.

Det går icke att komma ifrån, så länge bekännandet av statens religion medför vissa världsliga fördelar, vissa världsliga förmåner, och avståndstagandet från statsreligionen medför vissa världsliga nackdelar. det går icke att förklara, att religionen, så länge det är ställt på det sättet, står i överensstämmelse med kristendomens innersta principer. Jag vill fästa uppmärksamheten på den tid, då de stora kristendomsförföljelserna rasade under den äldsta

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

kyrkan, statsmakten icke fordrade mera av de kristna än vad statskyrkans prästerskap för närvarande fordrar av samhällsborgarna. Det fordrades visst icke av den romerska statsmaktens tjänare, att de kristna skulle avstå från att tro och tänka vad de behagade, det var bara en formell tillslutning till statens religion som krävdes, precis som av biskop Bergqvist för några veckor sedan i denna kammarare, då han, om kammarens ledamöter erinra sig det med vanlig apologetisk fingerfärdighet utvecklade skillnaden mellan betydelsen att vara av och bekänna sig till den rena evangelisk-lutherska religionen, också förklarade, att staten visserligen hade rätt att kräva en formell tillslutning till statens religion för medgivande av alla medborgerliga rättigheter. Det var ingenting annat än en sådan formell anslutning, som statsreligionen under den romerska tiden fordrade av sina bekännare. Den tidens kristna vägrade att ge denna formella tillslutning. Det fanns visserligen åtskilliga, som prutade på sin övertygelse i det avseendet, att de gävo den formella tillslutningen till statens religiösa uppfattning och gingo med på den enkla kulthandling, som fordrades från statens sida. De kallades den tiden för namnkristna, nu för tiden torde uppdelningen i namnkristna och verkliga kristna vara tämligen betydelselös, eftersom den ena av dessa grupper så där tämligen torde hava dött ut, med för allt i världen några aktningstvårda undantag — och det är visst icke den namnkristna gruppen som har dött ut.

Om vi vidare slutligen se ett ögonblick på huru kyrkans prästerskap har sört för folkets religiösa uppföstran, för religiositetens hävdande och utveckling, så äro spåren där icke minst avskräckande. De äro så pass avskräckande, att man för visso kan förstå, varför kristendomen i så ringa utsträckning har blivit en livsmakt för människorna. Det är nu på samma sätt som under gamla hedniska religionstider två religioner i den kristna kyrkan, en exoterisk religion för den stora massan och en esoterisk religion för de invigda. Det tillhandahålles här i samhället varor av materiell och andlig art, och av olika sorter. Den ena sortens andliga varor tillhandahålles åt dem som hava det bättre ställt och den sämre grövre sorten tillhandahålles åt dem, som hava det sämre ställt, åt de fattiga. Vi hava bevis härpå varenda söndag i våra kyrkor. Som bekant står ärkebiskopen i vår kyrka med hela den moderna teologien omkring sig i den situationen gentemot vår kyrkas trosbekännelse, att själva grunddogmen, såsom den uppfattas av folkets stora massa, dogmen om Kristi lekamliga uppståndelse, visst inte anses såsom något väsentligt för kristendomen. Den store lärofadern för nyteologien, Harnack, har ju tydligt tagit avstånd från denna dogm såsom innebärande rätt så grov materiell uppfattning av de religiösa sanningarna, och jag tror inte, att många moderna teologer skulle i en debatt på denna punkt vilja taga avstånd från Harnacks förnekelse av den lekamliga uppståndelsen, av den kristna kyrkans grunddogm. Detta hindrar emellertid icke att alldeles samma personer, som hava denna religiösa övertygelse, varje söndag i kyrkorna läsa upp trosbekännelsen, fastän de veta, att åhö-

rarna måste få den uppfattningen, att de, som läsa den, tro på den lekamliga uppståndelsen just i denna tros vanliga, krassa gestalt. Vi äro så pass förhärdade i religiöst avseende tack vare den kristna statskyrkans uppfostrargärning, att en sådan dubbelhet knappast väcker ens någon förargelse. Jag vill visst icke förneka, att en stor del av kyrkans prästerskap visserligen har ett försvar, som de anse ganska hållbart för denna sin standpunkt om den esoteriska och exoteriska sidan av kristendomen inte bara på det sättet, att de anse, att folkets stora massa står på en så låg nivå, att den inte kan rätt uppfatta kristendomens innersta väsen, och att kristendomen därför måste anpassas efter folkets behov, utan också så, att de anse och även uttala, att om man rubbar på den gamla dogmatiska byggnaden, man kan riskera, att annat, som är verkligt religiöst värdefullt, också följer med. Jag ber att gentemot detta skäl få säga, att jag tycker, att det inte är bättre än något annat. Det visar åtminstone en utpräglad misstro till den inneboende kraften hos den religiösa sanningsförkunnelsen, och jag tror också, att så länge religionens representanter anse sig nödsakade att vända sig till den världsliga makten för att kunna hålla religionens inflytande inom folket uppe, så länge få vi en sådan religion, som vi hava, d. v. s. en religion, som visar sig såsom en allt annat än livsbestämmande makt för människorna i avgörande skiften.

Man har på sistone, under de sista årtiondena, sedan de frireligiösa kyrkorna visat sig för starka för att kunna nedslås med statens auktoritet, visat ett vänligt anlete mot dessa frikyrkliga trosbekännare för att möjligen med deras hjälp kunna bevara statskyrkoinstitutionen. Men man har samtidigt visat, att man har kvar den gamla uppfattningen om frikyrkans farlighet genom att påminna om att religionstvänet är betydligt starkare inom frikyrkan än inom statskyrkan. Man har varnat för att sänka prästerskapets bildningsnivå. Man har sagt, att en sådan sänkning skulle bli nödvändig, ifall folket självt finge utan statens ingripande och påverkan ansluta sig till den religionsåskådning, folket behagade. Jag vill säga, att denna åskådning visar också, huru svag man är i sin tro på makten och kraften av den religiösa uppfattning, som man hyser. Har man inte större tilltro till denna uppfattning, månne den åskådningen ramla. Om det, såsom herr Klefbeck sade för några timmar sedan, är på det sättet att när statskyrkan avskaffas, katolicismen gör större framsteg, och att vi då få vara beredda på att katolicismen skall återerövra sin makt. Om det verkligen förhåller sig så, vad visar då detta? Jo, det visar, såvitt jag kan se att om de världsliga maktmedlen undanryckas protestantismen, att katolicismen får gå i fri tävlan med protestantismen endast på grund av beännelsens egen inneboende styrka och kraft, katolicismen *bör* få överhanden. Jag tror inte, att det är på det sättet, det vill jag säga, utan jag tror att den evangeliskt-lutherska åskådningen har en inneboende livskraft, som inte bör medföra ett dylikt överhandtagande av katolicismen på grund av den lutherska statskyrkans avskaffande. Men om det vore så, skulle jag inte tveka,

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)

att i den religiösa sanningens namn, i den andliga frihetens namn, som bör och måste vara den innersta principen åtminstone i en kristlig kyrka, dock hävda, att statskyrkosystemet måste bort såsom hindrande och förvridande den religiösa uppfostran, den religiösa utvecklingen hindrande en verkligt bärande religiositet hos människorna.

Det är således, herr talman, inte minst, utan tvärtom i första hand på grund av de religiösa skälen, jag skulle också kunna säga på grund av den äldsta oförvanskade kristna kyrkans princip, som jag anser mig kunna yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Olsson, Olof: Herr talman! Det är egentligen ett par ord av professor Hjärne, som lockat mig fram på arenan, och så detta, att jag inte fann, att professor Hjärne i den siste talarens anförande fick något svar. Men för att ge en bakgrund åt den ståndpunkt, som jag själv har i denna sak, måste jag ändå också, fastän i mycket koncentrerad form, yttra någonting annat.

Om vi få antaga, att det finnes ungefär något mer än $1\frac{1}{2}$ miljard människor, som gå och trampa på denna jordens yta, så skulle endast ungefär $\frac{1}{10}$ av dessa kunna kallas protestanter, eftersom vi ha ungefär 170 miljoner, som gå under det namnet. Om vi allesamman skulle gå bort i denna natt, som det heter, och vi på samma gång finge antaga, att endast protestanterna, såsom de själva anse, skulle bli saliga, skulle således i det närmaste 90 % vandra rakt in i den eviga förtappelsen, och man kan då inte säga, att detta skulle vara någon uppmuntrande syn. Men dessa 170 miljoner protestanter äro sedan i sin tur långt ifrån eniga i sin tro. De dela sig i en mängd sekter; jag tror att deras antal går upp till en 100 stycken — endast baptisterna bestå ju av 13 olika sekter, där var och en förklarar, att ingen kan bli salig utom just på hans fason. Jag säger detta för att visa, för det första att det inte finnes några eviga sanningar, som gälla för alla människor här i världen, att det således inte finnes några religiösa världssanningar, och för det andra att den protestantiska tron som salighetsmedel inte spelar en allt för stor roll. Men vad som gäller världen i det stora hela, det gäller vårt eget land i smått. Det är inte på det viset, att vi här ha en säkert garanterad tro eller en för alla enhetlig tro, utan kring den lilla kärnan av troende kristna i vårt land grupperar sig sedan den stora massan av likgiltiga, skeptiska och fritänkande människor av mångahanda olika schatteringar. Men nu är det ju så, att förutsättningen för en statskyrka — jag menar då en statskyrka, som har rätt att gripa in i de enskilda medborgarnas liv och söka reglera detta i alla skiften från vaggan till graven — att förutsättningen för en sådan statskyrka är, att samtliga medborgare, om de också inte allesammans äro troende kristna, åtminstone äro av samma världsåskådning. Så var det förr i vårt land, på 15- och 1600-talen. På den tiden fanns det fromma och gudlösa, det fanns troende och

otrogna, precis som nu, men allesammans voro detta, om jag så får säga, på ett kristet sätt inom samma världsåskådning. Men i våra dagar är det ju inte så. Och detta är inte följden av något lättsinne eller någon annan dålighet, utan orsaken är helt enkelt den, att mänskligheten gått förbi 15- och 1600-talen. Det är mycket, som hjälpt oss fram på den vägen. Den moderna bibelkritiken har så småningom fränt sönder bibelns auktoritet, naturvetenskaperna ha gett oss ritningen till en ny världsåskådning, som de hålla på att bygga upp, på samma gång som den frivuxna människan gör gällande, att hennes religion, att hennes uppfattning om de yttersta tingen är en sak, som mer än någonting annat bör få vara hennes personliga angelägenhet.

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.³
(Forts.)*

Det är detta, som ligger bakom kravet på att staten skall garantera den enskilde medborgaren religionsfrihet, och om detta inte låter sig göra på något annat sätt, än att stat och kyrka skiljas åt, så får den skilsmässan ske. Ty garantierna äro ingenting värda, om den enskilde medborgaren under hela sin jordevandring skall stöta samman med en statsinstitution, som gör denna samvets- och religionsfrihet illusorisk. För att taga ett exempel: en rättskaffens man bör väl slippa att vid domstol svära vid en gud, som inte är hans, någonting som det ju dagligen ges exempel på.

Ja, det är denna bakgrund, som jag skulle vilja ha bakom det, som jag nu vill säga till professor Hjärne. Det var med synnerligen stort intresse, som jag åhörde vad han hade att säga i denna sak, därför att jag vet, att det inte finns många, som ha större rätt att tala i fråga om stat och kyrka än han. Man jag kan i alla fall inte dela den uppfattning, han har. Kärnpunkten i hans yttrande var ju denna, att ingen stat egentligen kan bestå utan religion. Om vi en gång skulle skilja den kristna kyrkan från staten, skulle staten bli tvungen att uppställa en ny egen religion eller en egen världsåskådning — jag minns inte riktigt, vilketdera ordet som valdes. Nu utveckledes inte denna tankegång någonting vidare, men jag förmodar, att bakom den låg ungefär följande. En stat skulle exempelvis inte kunna bestå, om — för att återgå till det exempel, jag hade nyss — flertalet medborgare hade den uppfattningen, att en svuren ed vore som en spindelväv, som inte bunde någon. Jag är också av den uppfattningen, att det är så, att en stat inte kan existera under sådana omständigheter. Men om andemeningen i detta yttrande kan sägas, att den bygger först och främst på den meningen, att en modern fritänkare ur moralisk synpunkt alltid är sämre än en kristen, vilken som helst. Och vidare är allt detta egentligen inte någon religionsfråga, utan helt enkelt en bildningsfråga. Staten bör se till, inte att dess medborgare få den eller den tron, utan att dess medborgare bli så högt bildade som möjligt, ty denna bildning kommer sedermera att bestämma deras religiösa uppfattning. Staten har således att skapa — om jag får använda den bilden — ett bildningsklimat, som är sådant, att endast de högsta religionsformer kunna trivas i det. Om det sedermera någonstans på något växtställe också skulle förekomma katoliker eller andra, tror jag för min del

Om upplösning av sambandet mellan kyrkan och staten. (Forts.)

inte, att det kommer att spela någon synnerligen stor roll, i varje fall ingen för staten farlig roll.

Men naturligtvis är det en invecklad historia att skilja stat och kyrka åt, och det göres inte enbart genom diskussioner. Att det i alla fall en gång blir en nödvändighet och att vägen får banas genom diskussioner, undersökningar och utredningar, det är min övertygelse, och därför är det, som jag, herr talman, ber att få yrka bifall till den reservation, som är häftad vid utskottsbetänkandet.

Herr Bergqvist: Herr greve och talman, mina herrar! Det är ledsamt, att det icke sällan inträffar, att stora, viktiga och djupt ingripande frågor komma att i riksdagen behandlas på tider, när bänkarna i kamrarna äro ytterst glest besatta. Detta än nu fallet med den fråga, som för närvarande diskuteras, och med nästa fråga, som står på föredragningslistan.

Frågan om upplösande av bandet emellan stat och kyrka i vårt land är utan tvivel en av de viktigaste och mest ingripande frågor, som över huvud taget kunna förekomma i riksförsamlingen. Om man nu skulle tänka sig, att utvecklingen skulle leda därhän, att detta samband upplöstes, så betydde det visserligen icke kyrkans vara eller icke vara, ty även om det månghundraåriga band, som binder den svenska kyrkan vid den svenska staten, skulle lösas så, följer därav ingalunda, att kyrkan därmed upphör att vara till. Tvärtom kan det hända, att den i många avseenden komme att leva upp under de friare former och under den större självständighet, som under denna nya förutsättning skulle komma henne till del. Icke heller betyder det, att den kristna tron därmed skulle förvisas ur vårt folks medvetande, ty oavsett om kyrkan kommer att vara förbunden med staten eller icke, komma utan tvivel stora delar av vårt folk att vidbliva fädernas tro, den tro, som gjorde vårt folk starkt, modigt och tillitsfullt i gångna tider, den tro, som säkert skall bära vårt folk även under kommande dagar. Men det betyder en brytning med ett genom århundraden bestående förhållande, som har djupa rötter i folkets medvetande, och en därav följande rubbning av vårt nationella liv, som komme att medföra oöverskådliga verkningar.

Olika åsikter råda om nyttan av den här ifrågasatta reformen. Det är nog många, som dela motionärernas uppfattning, att en sådan reform skulle bliva till gagn för vårt folk. De anklagelser, som göras mot vår statskyrka, äro ganska skarpa. Sådana anklagelser får man se i tidningspressen, och dem får man höra på möten och under enskilda samtal. Dessa anklagelser gå igen även här i de vid innevarande års riksdag väckta motionerna. Sålunda heter det i en av dessa, att statskyrkan är en inrättning för statsunderstödd högerpropaganda med anspråk på gudomlig sanning för sin partiförkunnelse. Den är en förkroppsling av samvetstvangets princip. Den är icke någon opartisk och därför ej heller någon bärkraftig statsinstitution. Den företräder något för det bästa i vår tid så motbjudande som samvetstvanget. Den är snarare

skadlig än gagnelig för det religiösa livet. — Som man finner, äro dessa anklagelser mot var kyrka synnerligen grava. Men det måste ju för var och en vara uppenbart, att dessa domar äro betydligt överdrivna, och jag kan icke tänka mig, att denna kammare skulle vilja såsom instans i malet bekräfta dem.

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

Jag ber i detta sammanhang få beröra ett par uttalanden, som gjorts i andra kammaren dels vid debatten om det ämne, som nu föreligger, dels också under debatten om religionsundervisningen i skolorna. Det förra yttrandet har redan av en talare berörts. Där framhölls såsom en självklar sak, såsom ett axiom, att en statskyrka måste sätta rättens etikett på allt vad staten gör. Det andra yttrandet fälldes av en annan talare i debatten om religionsundervisningen i skolorna. Han uppkastade därvid den frågan: »Vad är en statskyrkas uppgift bland annat?» Jo, svarar man, »den har bland annat att religiöst försvara varje handling, som begås av staten, och vi hava under det pågående kriget sett huru statskyrkorna uppträda. Vi se gång på gång, huru statskyrkan som framför allt skulle hävda andliga värdens och etiska intressens upphöjdhets över alla andra intressen, icke kan hävda dem, när det gäller statens handlingar. Inför dem måste statskyrkan böja sig och förklara, att vad staten gör är rätt. Vi hava sett det tillräckligt under kriget.»

Det är enligt min uppfattning nästan oförklarligt, huru sådana uttalanden kunnat göras av män, som äro kända för ett upplöst omdöme. Dessa uttalanden vederläggas av verkligheten själf. Man behöver icke ha så synnerligen stor kännedom om kyrkans ställning till staten under de framfarna tiderna för att kunna konstatera, att kyrkan ganska ofta intagit en kritisk hållning till staten och dess handlingar. Man hänvisar till kriget och till statskyrkornas uppträdande under detsamma, men enligt mitt förmenande kan man med denna hänvisning icke på ringaste sätt motivera tanken på en upplösning av sambandet mellan kyrka och stat i vårt land. Det skulle man kunna, om man uppvisade, att statskyrkorna uppträtt på ett annat sätt än frikyrkorna om statskyrkorna så att säga intagit en mera nationellt markerad hållning än frikyrkorna, men det har ingalunda varit fallet. Jag behöver ju icke för denna kammare erinra därom, att man varken i Frankrike eller i Amerikas Förenta stater har någon statskyrka, men för var och en, som följt med förhållandena, är det uppenbart, att frikyrkorna i Frankrike och Amerika ingalunda intagit någon kritisk ställning till vederbörande staters uppträdande i kriget. Tvärtom hava de, var i sin stad, tagit sina respektiva folk och regeringar i försvar, och det är ju klart, att det ej kunnat vara annorlunda. I tider sådana som under ett krig är det givet, att det blåser nationella vindar, som gå genom alla lager, och vilka icke låta hindra sig av några murar, vare sig det är murar, som kringgärda statskyrkan, eller murar, som kringgärda frikyrkan. Alla kyrkor hava under kriget på ett kraftigt sätt nationaliserats, det måste vi erkänna.

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

För en stor del av vårt folk skulle emellertid en upplösning av bandet mellan stat och kyrka vara liktydigt med en nationell olycka. För det första skulle det innebära, att staten skulle bryta med den ställning till den kristna religionen, som den under århundraden officiellt intagit. Den skulle i religiöst hänseende bli neutral, och man skulle icke längre kunna kalla Sverige för en kristen stat. Att detta för många skulle beteckna en tillbakagång, torde vara för var och en uppenbart.

Vidare skulle upplösandet av detta band innebära, att staten icke längre kunde draga försorg om ungdomens kristliga undervisning och fostran. Ett av de första stegen skulle bli det, att kristendomsundervisningen i våra skolor avskaffades. Men det är mycket stora lager i vårt folk, som äro av den bestämda uppfattningen, att det är den kristna åskådningen, som är den bärande grunden för folkets moral och sedliga vilja, och skulle den allmänna kristendomsundervisningen i våra skolor upphöra, så skulle man därför i och med detta anse sig hava gjort en oerhörd förlust på det andligt kulturella området.

Man hänvisar till att det skulle bli kyrkans sak att taga hand om kristendomsundervisningen. Ja, det är mycket riktigt, men man vet ju, hur det är i vårt land med dess stora utsträckning och delvis stora glesboddhet. Det skulle bli alldeles omöjligt för prästerskapet att räkna till att taga hand om de ungas kristliga fostran, och det skulle helt visst komma att ställa sig så, att en stor del av vår svenska ungdom skulle få växa upp utan att erhålla någon kristlig undervisning.

Vidare skulle det bli en följd, att prästbildningen flyttades från universiteten. Kyrkan måste då taga hand om utbildningen av sina präster, och den komme väl att förläggas till för ändamålet inrättade seminarier. Att detta icke skulle vara till bättnad för vårt lands kulturella utveckling är alldeles självklart, och det är ett perspektiv, som icke synes tilltalande ens för motionärerna. I en av motionerna framhålles det som en alldeles given sak, att det är en stor fördel för vårt folk, så länge vi hava ett universitetsbildat prästerskap.

Sekterismen komme att bli härskande. Det har här framhållits, att den enhetlighet i religiös uppfattning, som i stort sett råder inom vår svenska kyrka, i hög grad skulle äventyras. Det skulle uppkomma ett flertal frikyrkor, vilka skulle komma att kämpa om själar och söka att draga till sig så många som möjligt. Det skulle bli en inbördes tävlan, icke för att höja det religiösa kristliga livet allenast, utan även för att stärka det egna samfundet, giva större kraft och utbredning åt den egna kyrkan. Det finnes nu i vårt land bland vårt folk tillräckliga andliga anknätningspunkter för sådana strävanden. Vi hava ett flertal typer av kristliga riktningar. Vi känna till sådana riktningar som schartauanismen, rosenianismen och læstadianismen. Alla dessa sammanhållas nu i den svenska kyrkan, men om denna såsom sådan upphör, är det alldeles visst, att dessa med varandra helt olikartade riktningar och frak-

tioner skulle komma att sönderfalla i lika många kyrkor, och vad detta skulle hava att betyda för vårt folks religiösa liv, är lätt att inse. Marken skulle bli tacksam för obskurantism och bigotteri, och kanske den tid skulle komma tillbaka, om vilken Geijer säger, att vantron i skymning och natt drev sitt spel, under det att man om dagen ävlades att offra på upplysningens altare.

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

Man klagar över dogmväsendet, men man kan vara viss om att detta dogmväsende skulle efterträdas av någonting, som vore yttervärre, ty den tolerans och vidsynthet, som ändå finnes inom den svenska kyrkan, komme sannerligen icke att göra sig gällande inom frikyrkorna. Man har utgått ifrån religionsfrihetens princip, och från denna har man sökt deducera, att det är en ofrånkomlig sak att slita bandet mellan stat och kyrka. Men jag undrar, om icke den religionsfrihet, man skulle vinna efter denna reform, skulle vara ganska illusorisk. Åtminstone komme tvånget på dem, som slöte sig till det ena eller andra kyrkosamfundet, att bli mycket skarpare, än vad fallet är inom den svenska kyrkan. Är det för övrigt icke så, att vi ändå hava gått emot en allt större och större religionsfrihet inom vår kyrka? Tages icke det ena steget efter det andra i den riktningen? Man kan erinra om vad som redan påpekats, att det numera efter dissenterlagen är tillåtet att utträda ur svenska kyrkan och bilda egna trossamfund. Nattvardstvånget är upphävt. Man har gått så långt, att till och med odöpta få komma in i våra seminarier och utbildas till folkskollärare och därmed till religionslärare. Odöpta få kyrklig vigsel o. s. v. Och det föreligger ju en skrivelse från riksdagen, som begär, att det skall bli tillfälle för envar, som önskar utträda ur svenska kyrkan, att göra detta utan att behöva uppgiva något annat trossamfund, till vilket han övergår. Vi ha också nyligen sett, att det har tillsatts en sakkunnig-nämnd för att nu närmare utreda denna fråga, varför även den så småningom lär komma att lösas. Det synes mig, som om vi skulle gå steg för steg framåt mot en större religionsfrihet även inom vår svenska kyrka, och därför synes det mig verkligen icke vara fog för att från religionsfrihetens synpunkt driva den satsen, att sambandet mellan stat och kyrka måste upphävas.

Man har också anmärkt, att kyrkan misslyckats i sin fostraregärning. Man säger, att den nu arbetat under århundraden, den har predikat söndag efter söndag för folkskaror i kyrkorna, den har undervisat i konfirmationsskolorna m. m. sådant, och ändå se vi, att det är så många i vårt folk, som icke hava någon kristen tro och vilkas moral är långt avlägsen från den kristna moralen. Ja, tyvärr är det sant, att det är så. Det är sant, att vi befinna oss långt ifrån idealet i många avseenden. Men jag undrar, hur det skulle hava sett ut, om kyrkan icke hade utfört sitt värv. Det är många saker, som hava gjorts, att stora skaror av folket hava avkristnats. Det har skett en omfattande och allt djupare ingripande process i det svenska folket under några årtionden. En exempel-lös industriell utveckling har kännetecknat de senaste femtio åren, och man har gjort betydande framsteg på det materiella området.

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.*

(Forts.)

Detta har medfört stora förändringar. Den sociala frågan har uppkommit och upptagit människornas sinnen. Allt detta har dragit uppmärksamheten till sig. Vi hava befunnit oss i brytningstider och vi befinna oss ännu i en brytningstid. Om jag skall uttala min förundran över något, är det över att det ändå kunnat bli kvar så mycket av kristen botten i vår svenska folksjäl, som faktiskt fallet är.

Det finnes i vårt folk mycken kristen tro ännu. Den som känner till allmogen på landet vet, hur djupt den kristna tron och kärleken till kyrkan är rotad där, och det är förunderligt att det även bland de arbetarskaror, som offentligt säga, att de icke hava någon tro på Gud och sådant, ändock finns kvar på botten mycken vördnad för religionen, vilket särskilt kommer i dagen när man enskilt samtalar med dem. Det är ock ytterst få av dem som avhålla sig från att föra sina barn till dopet eller vägra att låta sina barn gå i konfirmationsskola och dylikt. Därav tycker jag mig kunna döma, att kristendomen och kyrkan hava djupare rötter i vår svenska folksjäl, än vi kanske över huvud taget äro benägna erkänna, och i varje fall mycket djupare rötter, än motionärerna velat erkänna.

Nu hava visserligen reservanterna i utskottet icke velat gå fullt så långt, som motionärerna föreslagit och andra kammaren beslutat, utan de hava yrkat på en utredning, huruvida, i vad mån och på vad sätt det ifrågavarande sambandet kan upplösas. Men det förhåller sig nog så, vilket även här redan förut påpekats, att bakom detta ändå ligger den om icke alldeles uppenbart, så dock mellan raderna uttalade förutsättningen, att det skulle vara önskvärt, att detta samband bleve upplöst.

Det kunde kanske sättas i fråga, huruvida det är lämpligt att en svenska kyrkans präst tager till orda i denna sak, då han möjligen kan betraktas såsom part i målet, men jag tror, att jag kan bedöma denna sak tämligen opartiskt. Jag har sökt ställa mig inför spörsmålet frikyrka eller statskyrka och sökt bilda mig en uppfattning av problemet. För min egen personliga del kan jag säga, att jag som präst ingalunda ryggar tillbaka för frikyrkan. Jag skall ock för min del — och jag tror en stor del av det svenska prästerskapet känner på samma sätt — icke överlämna mig åt något djupare vemod inför en sådan eventuell reform. Men det är min ofrånkomliga mening och uppfattning — och även därutinnan delas min uppfattning av en stor del av prästerskapet — att den icke vore till gagn för den svenska staten och framför allt icke vore till gagn för det svenska folket. Det har rätt ett förtroligt, innerligt samband mellan folk och kyrka, mellan allmoge och prästerskap i vårt land under gångna tider, och det råder ett sådant förhållande än i dag. Jag tror, att man på grundval av detta inbördes förtroliga förhållande kan bygga mycket, och jag tänker, att vi skola kunna se framtiden an med förtröstan. De revor, som uppkommit under brytningstiden, skola förvisso kunna botas, och vårt folk skall kunna höjas uti både religiöst och sedligt

avseende, och detta under den svenska kyrkans verksamhet i hennes förening med den svenska staten.

Jag skall visserligen vara den första att med herr Klefbeck erkänna, att den svenska kyrkan har många synder på sitt samvete, och att hon icke alltid motsvarat de förväntningar, som folket kunnat ställa på henne. Det vore förmädet och fariseiskt att förneka detta, men jag är också på samma gång lika övertygad om att det hos det svenska prästerskapet i stort sett finnes en allvarlig vilja och ett ärligt uppsåt att söka bättra det, som har brustit, och söka göra sin gärning på ett bättre sätt efter en kraft, som kyrkans Herre kan förläna.

*Om upplösning
av sambandet
melan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

Med dessa ord, herr greve och talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Bergman: Den siste ärade talaren yttrade, att kristentendomen har djupa rötter bland folket, och däri ger jag honom fullkomligt rätt. Jag tror emellertid, att dessa rötter skulle komma att bli ännu djupare, att religionens verkliga allvar skulle få ett ännu kraftigare grepp om folket, i händelse den i många avseenden okristliga form, som heter den nuvarande statskyrkan, bleve avlägsnad, åtminstone i det skick som hon nu har.

Vad tro herrarna att Kristus själv, i fall han deltog i våra dagars kyrkodiskussioner, skulle säga i denna debatt? Han stod själv som bekant i den skarpaste strid mot sin tids officiella statsreligion, mot dess fariséer och skriftlärdar. Det är något som ingen kan förneka. Det är ett faktum, som även av kyrkans män söndagligen predikas för oss. Man kan nog vara ganska viss om att han skulle känna sig rätt hemlös i den svenska statskyrkan, i fall han nu komme och finge se det kors, under vilket han dignade och på vilket hans egna överstepräster läto honom fastnaglas, som en smakfull dekoration smycka bröstet på vår tids överstepräster. Jag undrar, vad han skulle säga om ett nutida ärkebiskopligt palats, t. ex., han som betygade, att rävarna hava kulor och fåglarna under himmelen nästen, men han hade intet, som han kunde luta sitt huvud till. Männe han icke skulle känt sig bättre hemmastadd hos den fattige bonde, som år 1863 en söndagsförmiddag för sitt husfolk och sina grannar läste en predikan i Luthers postilla, föredrog trons artiklar och Fader vår och därför av de statskyrkliga myndigheterna blev stämd för »olovlig sammankomst» och dömd till etthundra riksdalers böter samt, emedan sammankomsten skett på en söndag, ytterligare fick böta fem riksdaler? Fattig som han var fick han sitta av böterna med 28 dagars fängelse på vatten och bröd. Och han var icke den ende verkligt fromme man som svenska statskyrkan förföljt. Sådant försiggår visserligen icke nu, men det är ju icke så värst länge sedan det hände. Det är dock sådant som tilldragit sig under statskyrkans egid. Statskyrkan har oerhört många synder på sitt samvete emot religionen, och hon syndar ännu dagligen och i mångahanda måtto låt vara i mindre brutala former.

Av de herrar, som här ha försvarat utskottets avstyrkande ut-

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.*

(Forts.)

låtande, yttrade herr Borell, utskottets ärade ordförande, att han trodde, att kampen emot statskyrkan ifrån kristlig och kyrklig ståndpunkt var på återgående för närvarande, och nu enade man sig allt mer och mer omkring statskyrkan, trodde han. Jag tror, att han är en tämligen dålig augur i det avseendet. Kristendomen lever och skall leva, det är säkerligen visst och sant, men huruvida den statskyrkliga formen har någon större livkraft nu än den har haft förr, det tillåter jag mig att betvivla. Statskyrkan är nog tvärtom i ett ganska påtagligt upplösningstillstånd för närvarande. Dess formella bibehållande innebär i många avseenden blott upprätthållandet av ett sken utan verklighet. En kyrka, som söndagligen förkunnar sin tro på t. ex. den andra artikeln men vars egna ledande män samtidigt anse så gott som hela denna artikels innehåll som oviss eller osann tradition med undantag av uppgiften om att Kristus blev pint under Pontus Pilatus, korsfäst, död och begravnen, vilket enligt vad lektor Waldenström vid ett tillfälle ganska spydigt anmärkte också var fallet med de bägge rövarna, som korsfästes vid hans sida, en kyrka som inpräglar budet »du skall icke dräpa» men som enligt grundsatsen, att ändamålet helgar medlen, dock välsignar det organiserade dråp som varje dag och natt massakrerar blomman av Europas ungdom i stället för att med sin stiftares visa ord mana folkens ledare att sticka sitt svärd i skidan under erinran om att den som tager till svärd, han skall förgås med svärd — en kyrka som visar sådan dubbelhet har knappast någon rätt att kalla sig med Kristi namn eller skryta med den kristliga uppföstran den ger åt ungdomen.

Nu tycktes den föregående ärade talaren förmena, att kyrkan icke hade förbrutit sig någonting särskilt i avseende på kriget. Jag är villig att erkänna, att det har förmärkts en och annan protest från kyrkligt håll mot det pågående massmördandet, det bör väl med tacksamhet erkännas, men det har dock varit ytterst lama och svaga ansatser. Jag ber att få erinra om att den religiösa personlighet, som har uppträtt kraftigast och skarpast mot det nuvarande kriget, den som ropat med den röst, som hörts längst och ljudligast och verkat kanske mest auktoritetsfylld, fast hans auktoritet annars icke varit så synnerligen stor i senare tider, det är verkligen påven. Han har med en myndighet, som bjuder en viss respekt, upprepade gånger i gripande ord bett folken och deras hövdingar att sluta med det okristliga mördandet. Påven intager en fri ställning i förhållande till staterna, och det är en av förklaringarna till hans vördnadsbjudande självständighet vis å vis de krigförande statsförbunden och intressegrupperna.

Det har talats här förut av en annan talare om ederna.

Kyrkan vördar ju som ett omedelbart Mästareord: »I skolen alls icke svärja; Edert tal skall vara ja, ja och nej, nej, vad därutöver är, det är av ondo». Men samma kyrka ålägger i alla fall sina medlemmar att avlägga eder. Kyrkan, som med läpparna upprepar sin stiftares beteckning av äktenskap mellan fränskilda som äktenskapsbrott, låter likafullt sina tjänare uttala samma Mästares välsignelse

Över vad han förklarat vara ett brott o. s. v., o. s. v. Man skulle kunna räkna upp en hel mängd sådana där konfliktfall, varigenom statskyrkoprästen måste komma i en ofrånkomlig inre motsägelse med sitt samvete.

*Om upplosning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.*

(Forts.)

En av dem som i afton hava försvarat statskyrkoformen, själv en kyrkans tjänare, kyrkoherde Klefbeck, yttrade dock till sist, att han ingenting hade emot en utredning efter de linjer, som hava föreslagits av oss. Han gjorde heller icke något yrkande. Även han kunde sålunda, liksom förut biskop v. Schéele, vara med om en sådan utredning, som här föreslås. Jag betonar ännu en gång för dem, som icke voro tillstädes före middagen, att det ju visst icke gäller något yrkande om skilsmässa — ehuru vi visserligen för vår del äro böjda för en sådan — utan blott ett yrkande om en fullkomligt opartisk och allsidig utredning angående de eventuella fördelarna och olägenheterna av en skilsmässa.

Ja, då kan jag säga, att jag är nöjd med herr Klefbecks förklaring och jag behöver därför ej bemöta hans övriga argumentering. Han sade emellertid ett ord om den katolska kyrkan, som man skulle nödgas vara rädd för under förutsättning att statskyrkobandet upplöstes. Det är vad man alltid vid sådana här tillfällen har åberopat, men däremot kan man ju med allt fog göra gällande, att staten dock måste hava en viss kontrollrätt även över frikyrkorna, och i fall en sådan kyrka tar sina order t. ex. från en internationell myndighet, såsom den katolska kyrkan ifrån påven, och dessa order skulle bli av sådan beskaffenhet, att de skulle komma att i något fall strida emot den svenska statens intressen, då måste ju staten ha en kontrollrätt, som sätter den i stånd att kunna förhindra statsfiendliga åtgärder, en kontroll, vilken också visat sig kunna effektivt tillämpas i både Frankrike och andra länder, där katolska kyrkan har långt större inflytande än i Norden. Ett svar på den invändningen avgav för övrigt på sin tid Axel Adlersparre, då han i andra kammaren år 1870 i en fråga, som var snarlik denna, yttrade: »Är svenska kyrkan byggd på det rätta hälleberget, är hennes lära ett uttryck av gudomlig sanning, äger hon moralisk kraft att lära oss genom detta livet ingå i ett tillkommande bättre liv — då är jag viss att varken jude eller katolik skall skada henne.» Man hade nämligen då sökt skrämma särskilt för judar och katoliker.

Den tredje huvudförsvararen av utskottets utlåtande, professor Hjärne, har som vanligt rätt i de synpunkter, han anlägger. Han smulade för några veckor sedan sönder motståndet mot kvinnans rösträtt genom att framhålla, att den som börjat med alfabetet och uttalar dess första bokstav, han kan på längden icke undandraga sig att säga den följande, om han i fortsättningen vill hava någon talan. Även om det nu skulle varit oriktigt att säga A, draga konsekvenserna ovillkorligen B med sig — det var kontentan av vad han den gången sade, och det var ju alldeles riktigt. Och med avseende på den kommunala rösträtten gjorde samme ärade talare också fullkomligt riktigt gällande, att intresserepresentationen var dömd och icke kunde komma upp igen i vår tid. I nu föreliggande fråga har pro-

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

fessor Hjärne också alldeles rätt, da han säger, att vi knappast borde diskutera denna sak i riksdagen. »Herrarna skola icke diskutera dylika frågor, ni förstå eder icke på dem», säger han och det är kanske riktigt. Vi borde icke diskutera dem. Men det är just därför jag ifrågasätter, att staten icke skall behöva ha med sådana här diskussioner att göra. Överlåt dem åt kyrkan — åt en oberoende och fri kyrka! Med en statskyrka bli dessa riksdagens kyrko-debatter tyvärr en oundviklig nödvändighet.

Det har antytts, att det skulle innebära en fara för folkets avkristning, om utredningskravet skulle bifallas. Det är ju orimligt redan därför att utredningen ju icke innebär någon skilsmässa. Jag tror för övrigt också, såsom redan en av de föregående talarna framhöll, att vårt folk i vida kretsar med ganska stor kärlek hänger fast vid den svenska kyrkan och fortfarande skulle komma att göra det även om, ja säkerligen ännu mer om den bleve fri från statens döda handpåläggning, under vilken den löper fara att kvävas. Kyrkorna skulle stå där lika vidöppna som förut, religiositeten skulle icke bli mindre. Folket är icke mera avkristnat i de länder, där det icke finnes någon statskyrka, och det finnes ju åtskilliga sådana länder, fastän man här synes föreställa sig, att detta skulle vara någonting så ofantligt märkvärdigt och ovanligt. Det behöver icke erinras om Amerika, men jag kan erinra om vissa tyska stater, såsom exempelvis Preussen under tiden 1850—1873 och på sätt och vis ännu i dag, fastän det ju nu är något ändrade lagar, mot vad det var då. Men år 1850 proklamerades i Preussen kyrkans oberoende av staten. Varje kyrkosamfund skulle äga att självständigt ordna och förvalta sina angelägenheter. Häri gjorde 1873 års lagar vissa ändringar, och man erinrar sig ju den s. k. kulturkampen. Men man har icke hört, att det under 1850- och 60-talen skedde någon särskild avkristning i Preussen för att statskyrkan var upphävd. Det var i alla fall ett kristet land med ett enligt vanligt språkbruk kristet folk. I Würtemberg står det i grundlagen: »Ordlandet av de inre kyrkliga angelägenheterna är överlämnat åt varje kyrkas författningssenliga självstyrelse. Konungen tillkommer i kraft av hans överhöghet skydds- och kontrollrätt över kyrkorna.» Således ingen statskyrka men väl en viss kontrollrätt, och det är ju ingen som har förnekat, att en viss sådan rätt borde finnas även här i händelse av en upplösning av bandet mellan kyrka och stat. Men kontrollen skulle icke innebära annat än ett övervakande att kyrkan ej kränkte statens rätt.

Häri kan även anses ligga att staten har rätt att kräva tillräcklig bildning hos prästerskapet, särskilt om staten skall ekonomiskt understödja kyrkan. En av frågans kärnpunkter vidrördes för några år sedan av en ledamot av denna kammare, hovrättsrådet Ekman, i en diskussion, som, om jag icke misstager mig, gällde frågan om utträde ur statskyrkan. Han yttrade därvid ett sant ord som också är tillämpligt på den fråga, som nu diskuteras här. »Det är dock ytterst betänkligt» — sade herr Ekman — »att kyrkans uppenbara fiender skola ha rättighet att besluta i hennes allra innersta och ömtäli-

gaste livsangelägenheter. Den, som tillhör kyrkan, har nämligen rätt att yttra sig på kyrkostämman och där deltaga i besluten, han kan bli ledamot i kyrkomötet o. s. v. och således på alla vägar som stå kyrkans medlemmar till buds utöva inflytande på hennes angelägenheter. Det kan icke vara riktigt att kyrkans fiender på det sättet skola beredas tillfälle att utöva sin mot kyrkan fientliga verksamhet i hennes innersta sköte.» Man kan tillägga, att det är icke endast i fråga om kyrkostämmorna o. s. v. som detta med den nuvarande ordningen kan inträffa, utan också i statsstyrelsens allra högsta funktioner. Det finns principiellt icke något hinder för att huvudtalaren mot kyrkan och huvudskribenten mot den kristna världsåskådningen under de senaste månaderna i en av huvudstadens tidningar skulle kunna beklåda platsen som t. ex. ecklesiastikminister i detta land. Ja, det är absolut ingenting som hindrar att det skulle kunna inträffa. Han är ju medlem av statskyrkan. Men nog måste man medgiva, att ett sådant fall vore fullkomligt orimligt. Till sådana orimligheter leda dock de nuvarande förhållandena. Nog är väl därför denna sak, synes det mig, ur kyrkans, ur kristendomens, ur religionens synpunkt förtjänt av övervägande och en verkligt allvarig utredning av vad som bör göras för att såväl staten som kyrkan skall må väl i framtiden.

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

Det är alltså ingalunda något slags åstundan att komma religionen till livs, som ligger bakom detta, åtminstone ej från deras sida som stå bakom reservationen. Jag för min del godkänner fullkomligt de gripande ord, som en av våra största diktare för några årtionden sedan yttrade i fråga om betydelsen av ett folks idealitets-trängtan! Det är, menade han, för ett folk nödvändigt för att det skall hålla sig friskt, att det skall hava »någon källa med levande vatten, någon Kastalia, varur det kan dricka hänförelse, när det törstar. Det är en dryck», säger Viktor Rydberg — det är han som fällt detta yttrande — »som nationernas nervsystem kräver, ja ända därhän, att t. o. m. hänförelsen för drömda, aldrig upphinneliga mål har visat sig för folken och deras liv mer stärkande än ett liv som lider brist på idealer. — — — — Om ungdomen blivit så realistisk, att den i sitt sjäsliv saknar andra drivfjädrar än brödfödan, än kampen för tillvaron och njutningen, om den vandrar framåt utan att se i fjärran någon ädel syn som målet för sin färd, då råder jag profeten att sia olyckor.»

Jag tror, att det innerst sett är just sådana synpunkter, ideala synpunkter och strävanden till sanning, till andlig välfärd för vårt folk, som ligga bakom kravet på friare livsluft för religionen och det bör icke missförstås såsom syftande i någon motsatt riktning.

Herr Cla s o n: När man hör en sådan historiemålning, som den herr Oscar Olsson lämnade, så pass rik på ensidigt färgade och enligt min mening alldeles oriktigt färgade bilder, vet man icke, om det skall anses vara ens skyldighet att här närmare upptaga den till beaktande. Jag tror emellertid, att kammaren håller mig räkning för, om jag icke gör det vid denna sena timme av dagen och av

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

riksdagen, utan jag vill endast inskränka mig till att inlägga en bestämd gensaga mot det sätt, varpå han behandlade den svenska kyrkan under dess historia, de uppgifter den haft och den verksamhet den utövat. Det är icke rätt exempelvis att påstå, att den svenska kyrkan och dess målsmän på sätt, som han ville framställa det, alltid hava fogat sig efter staten och dess myndigheter, när dessa kommit med anspråk, som varit stridande mot kyrkans uppfattning om vad som var rätt. Kyrkan och dess män hava tvärtom många gånger gått långt, långt *före* staten i arbete för kultur, sedlighet och folkuppfostran; över huvud skulle ingen svensk kyrka finnas till, om icke detta hade varit förhållandet. Detta om herr Oscar Olssons framställning på denna punkt, och vore det tid, skulle jag ha anledning att inlägga en liknande gensaga även mot åtskilliga andra punkter i hans framställning.

Detta sakförhållande, som framträder i den svenska kyrkans historia, förändras icke, om man gör, som här skett, räknar upp vissa kyrkans förseelser, misstag och missgrepp från gångna tider och kanske även från denna, men glömmar samtidigt alldeles bort dess förtjänster och de goda insatser som den gjort i vårt folks liv.

Ungefär liknande blev intrycket på mig, då jag hörde herr Olof Olssons framställning, som tycktes vilja göra gällande, att enligt hans uppfattning vad, som är sanning, beror på hur många som ansluta sig till en viss åskådning eller icke, och som tycktes vilja anse, att det icke skulle finnas någon allmängiltig sanning, därför att icke alla nått till den fulla sanningen, utan flertalet befinner sig på vägen dit. Solens ljus är ändå ett, även om det sätt, varpå vi uppfatta dess strålar, är olika hos olika personer. Och när Han kom till världen, som var sanningen själv, då stod Han alldeles ensam, alldeles ensam, vilket icke hindrat, att hans sanning sedan har blivit miljoners lycka.

Även mot herr Bergmans framställning kunde åtskilligt vara att genmäla, men jag skall icke heller upptaga tiden därmed.

Vad själva saken angår, skall jag inskränka mig till endast några få satser. När den svenska staten för omkring 1,000 år sedan upptog kristendomen såsom något, som den borde söka främja och stärka, betecknade detta ett oerhört framsteg i det svenska statslivets uppgifter, alldeles som det i våra dagar betecknar framsteg, när hedniska folk ansluta sig till kristendomen. Staten fick en ny kulturuppgift och en ny sedlig uppgift ofantligt högre än dess föregående, då exempelvis dess ledare i stället hade intresserat sig för att dess medlemmar tillbådo stenar och träbeläten samt blotade och offrade till sådana. Att dessa nya uppgifter betytt oändligt mycket för det svenska folket och för de enskilda svenska individernas välgång, lycka och frid är alldeles omöjligt att bestrida; vad det under gångna århundraden har betytt, kan icke skattas nog högt. Däremot håller jag alldeles med herr Klefbeck däruti, att den svenska staten ännu icke på långt när har lyckats växa sig in i alla de betydelsefulla uppgifter, som detta dess anammande av kristendomen som statsreligion innebär. Där står tvärtom en lång utveckling ännu före den svenska staten. Men skulle staten nu släppa programmet att söka främja kristendomen i dess

evangeliska form, då skulle detta antingen betyda, att staten ställde sig likgiltig till dessa sedliga och etiska uppgifter, vilket vore ett steg tillbaka, eller också skulle det innebära, att staten finge taga på sig att uppställa något annat och högre program, och det vore något varmed staten skulle komma jämmerligen till korta. Se bara på vårt politiska liv med dess möjligheter att uppställa dylika enande program! Redan detta är för mig alldeles tillräckligt skäl att yrka bifall till utskottets hemställan.

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

Men jag kan icke underlåta att säga, att då herr Klefbeck bland sina skäl för att bibehålla statskyrkan även, såvitt jag icke hörde orätt, tog upp det, att han som socialdemokrat ville, att hans socialdemokratiska framtidsstat på den vägen — d. v. s. genom en socialdemokratisk framtidskyrka — skulle utöva auktoritet och leda människorna, då är han enligt min uppfattning inne på en fullständigt oriktig väg. Ty kristendomen skall icke färgas med vare sig politik eller nationalekonomi eller något sådant. Den skall varken vara höger eller vänster eller socialdemokrati eller anarki eller något dylikt. Och det förvånar mig verkligen, att herr Klefbeck, som syntes hava blick öppen för faran av att bereda en mark inom Sverige för eventuellt en intolerant frikyrka eller ett katolskt påvedöme från Rom, alldeles tycktes sakna blick för faran för verklig kristlig och nationell frihet, om man i stället skulle lägga kyrkan till rätta för att främja ett *internationellt socialdemokratiskt påvedöme*, som sannerligen icke bleve tolerant. Även herr Bergmans fria kyrka skulle ju för övrigt, har han själv erkänt, icke bliva fri, ty staten skulle hava kontroll över vad som fick läras i den kyrkan. Men hur skulle det då gå med religionsfriheten?

Liksom herr Hjärne skall jag till sist be att få i detta sammanhang yttra ett par ord rörande det betänkande, som kommer efter detta, eftersom min åskådning i den frågan endast är en konsekvens av min åskådning i denna. Så länge den svenska staten och det svenska folkets flertal mena, att den evangeliska kristendomen innesluter den högsta världsåskådningen, något som har den djupaste betydelse både för tid och evighet, och som visar människorna, hur de skola gå sin väg fram för att leva ostraffligt både för tid och evighet, vore det enligt min mening fullständigt absurt, om staten icke skulle låta undervisa folkets barn om dessa saker. Jag skulle vilja säga, att det vore en ren grymhet att undervisa dem i att läsa och skriva och räkna, och plöja och så o. s. v., allt sådant, som hör till det yttre livet, men icke undervisa dem om var vägen går, på vilken deras inre välfärd vilar. Svenska folket vill alldeles säkert alltså att dess ungdom skall uppfostras i tukt och Herrans förmaning; det vill icke utbyta den förmånen mot de uppfostringsplaner, som motionärerna vilja sätta i stället.

På dessa grunder skall jag till sist be att få instämma med herr Bergman, då han erinrade, att om man icke vill säga B, skall man icke heller säga A.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.*

(Forts.)

Herr Klefbeck: Herr talman! Herr Clason polemiserade litet mot mig. Jag får säga, att när jag hörde det, blev jag ganska förvånad. Jag hade i förmiddags i förbigående uttalat som min mening, att vi socialdemokrater icke borde sträva efter att få statskyrkan upphävd, utan att det i stället skulle ligga närmare vår uppfattning att även på det religiösa området göra ett statens inflytande gällande. Vi vilja, som jag då antydde, främja icke blott att staten får hand om produktionsmedlen, utan även att den får göra sitt inflytande gällande i fråga om kultur och allt vad därtill hör. Vi vilja trygga en fri undervisning åt vårt folk och vi vilja vårt folks uppfostran och höjande. Detta ingår i vårt program. I enlighet därmed menar jag, att också en så viktig uppgift som just höjandet av vårt folks etiska och religiösa ståndpunkt bör ligga inom vårt program. Men när han av detta, som jag i all allmänhet antydde, konstruerade fram dessa högst besynnerliga slutledningar, kunde jag icke undgå att få i min mun ett gammalt bevingat ord, som många gånger anfördes oss studenter emellan i Uppsala. När vi läste tjocka luntor om Pauli åskådning i olika riktningar och hörde långa diskussioner därom, brukade vi anförä vad en gång sades: »Potz tausend, habe ich dies alles gesagt?»

Herr Olsson, Olof: Herr talman! Endast ett par ord till herr Clason. Jag gick naturligtvis i mitt anförande ut ifrån att vad som gjorde, att man intog den ståndpunkt i denna fråga, som man intog, det var, att man ansåg kristendomen i protestantismens form som det absolut högsta och enda. Ty om man så gör, då har man naturligtvis inte någon anledning att göra sig samvete av att även om så skulle vara med tvång söka uppfostra alla i denna protestantism. Med de siffror jag angav — som för övrigt på grund av en missägning av mig, då jag råkade byta ut ordet protestant mot kristen, vållade litet förvirring — ville jag visa, att protestantismen som salighetsmedel inte spelade den stora roll, som man kanske trodde. Jag sade detta huvudsakligen för att mana protestanterna till en viss självbesinning. Jag finner nu, att jag blivit alldeles missförstådd i den punkten. — Detta till herr Clason.

Till herr Bergqvist vill jag också endast säga ett par ord; tiden lämpar sig ju inte för långa diskussioner. Hans anförande var på sätt och vis en marsch på stället: ett steg fram och ett steg tillbaka och ett steg fram igen. Han började med att helt optimistiskt försäkra, att han för sin del trodde, att ingen fara var å färde. Kyrkan komme att gå med glans ur brytningen, och vad den kristna tron beträffade, så komme den nog att få leva och även i framtiden bära vårt folk genom de många bedrövelserna. Men sedermera kom ju själva stommen av hans anförande att inte bli någonting annat än ett uppradande av alla de olyckor, som skulle bryta in över vårt folk, därest reservationen nu komme att vinna bifall. Jag förstod inte den ståndpunkten. Om det är på det viset, att kyrkan ingen skada tar och den kristna tron heller ingen skada tar, vad är det då för skada som sker?

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig finna den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

*Om upplösning
av sambandet
mellan kyrkan
och staten.
(Forts.)*

Herr *Olsson, Oscar*, begärde votering. i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 26. röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet fogade reservationen.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja. — 68;

Nej — 22.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 27, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående reformering av religionsundervisningen i skolorna.

*Om reformering
av religionsundervisningen
i skolorna.*

I en liknande inom första kammaren väckt och till första kammarens första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 126, hade herrar *Olof Olsson* och *Bäckström* hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning i syfte att ersätta den konfessionella religionsundervisningen vid våra skolor med en konfessionslös religionsundervisning.

I en likaledes inom första kammaren väckt och till första kammarens första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 127, hade herr *Hellberg* hemställt, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t göra framställning om sådan förändring av kristendomsundervisningen i våra folkskolor, att det grundläggande för denna undervisning i stället för läxläsning av katekesen bleve andaktsläsning av valda bibeltexter, sammanförda i lätt tillgängliga läseböcker för barn.

Inom andra kammaren hade vid innevarande riksdag avgivits fyra motioner, likaledes åsyftande reformering i olika avseenden av religionsundervisningen i skolorna. Dessa motioner voro följande:

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.
(Forts.)

herr *Skölds* m. fl. motion nr 272, med samma hemställan som i den av herrar *Olof Olsson* och *Bäckström* väckta motionen;

herr *Hanssons* i Mora motion nr 273, i vilken hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville helt avskaffa varje slags katekesundervisning i våra skolor och i stället låta införa en för barnåldern lämpad, levande och åskådlig undervisning i sedelära, vartill läroböcker borde anskaffas på samma sätt som läroböcker i andra skolämnen;

herr *Anderssons* i Fiskebäckskil motion nr 288, med enahanda hemställan som i herr *Hellbergs* motion; och

herr *Kjellbergs* motion nr 292, i vilken hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t låta utreda, under vilka förhållanden en för samtliga lärjungar obligatorisk, konfessionslös, religionshistorisk undervisning kunde införas vid folkskolorna och allmänna läroverken, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda.

I detta ärende hade andra kammaren på hemställan av sitt första tillfälliga utskott för sin del beslutit, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t tacktes låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om en efter tidens krav avpassad reformering av religionsundervisningen i skolorna samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda.

Detta beslut har delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till sitt första tillfälliga utskott, vilket behandlat frågan i ett sammanhang med förenämnda inom första kammaren väckta motioner samt i nu föredragna utlåtande på återopade grunder hemställt,

1) att ifrågavarande inom första kammaren väckta motioner icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda;

2) att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Bergman*, *Stenström* och *Oscar Olsson*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava viss i reservationen angiven lydelse och att utskottet bort hemställa, att första kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t tacktes låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om en efter tidens krav avpassad reformering av religionsundervisningen i skolorna samt för riksdagen framlägga de förslag, till vilka en sådan utredning kunde föranleda.

Herr *Hellberg*: Herr talman! Jag har förutsett vad som nu har inträffat, nämligen att denna viktiga fråga, skjuten från föredragningslista till föredragningslista från den ena dagen till den andra, skulle komma till behandling inför en blott halvbesatt kam-

mare, därtill uttröttad, uttråkad, otålig och följaktligen ointresserad. Under sådana förhållanden kännes det just inte uppmuntrande att nödgas taga till orda. Jag skall emellertid så enkelt och så kort jag kan såsom motionär i frågan uttala min mening i densamma.

Det, som vällar striden om religionsundervisningen, är naturligtvis väsentligen det, att denna undervisning övar en religiös påverkan. Om den undervisningen endast liksom undervisningen i andra ämnen vore en kunskapsmeddelelse, skulle knappast någon vidare strid om den kunna tänkas förekomma. Men just därför att den meddelar en religiös påverkan i en viss riktning, framkallar frågan om den strid.

Man kan då spörja sig: bör det förekomma en sådan religiös påverkan i religionsundervisningen, och om den bör förekomma, hurudan bör denna påverkan vara? För min ringa del är jag ense med utskottet, att en sådan påverkan bör förekomma. Barnen böra enligt min uppfattning få inte blott kunskap *om* religionen, utan om möjligt intryck av vad religion är. Men vad är religion? Ja, någon av alla erkänd definition därpå finns inte, och meningarna därom gå isär. Men man kan säga, att det huvudsakligen råder två uppfattningar i denna del. Många, kanske de flesta lägga vikten främst därpå, att religionen skall vara en troslära, ett system av trossatser. Andra åter betona, att religionen, oberoende av alla trosläror, är en andlig makt, mystisk och oförklarlig, som sätter människan i omedelbar förbindelse med de högsta livsvärdena.

Den nuvarande religionsundervisningen är väsentligen inrättad efter den första uppfattningen. Katekesen liksom de förslag, som utarbetats för att ersätta den, därest den skulle avskaffas, ger ett lärosystem, som barnen få inpräglade i minnet. De få inlära att tro och bekänna en rad av religiösa »sanningar», till stor del gamla dogmer från en primitiv och naiv tid, som var mycket främmande för det moderna kulturlivet. En gång fyllde tvivelsutan denna inövning i trosläran sin uppgift. Det var på den tiden, då det fanns en enhetlig livs- och världsåskådning inom vårt folk, och den tiden ligger ju inte längre tillbaka, än att många av oss ännu minnas den — ännu för 50—60 år sedan kan man säga, att den fortvarade. Då böjde sig alla i vördnad och fruktan för de inlärdas buden och lärosatserna. Att inte lyda dem, att tvivla på dem eller rent av förneka dem var en svår synd, som komme att draga sitt straff med sig. Då hade katekesen sin stora betydelse såsom en praktiskt verksam moralkodex, vilken inskräpte lydnad för »gudomlig och mänsklig ordning», som uttrycket lyder, kuvade självsväld och uppstudsighet och verkade så i sin mån karaktärsbildande på folket. Det är säkerligen därför inte något misstag, om man påstår, att denna disciplinära verkan av katekesen utgör själva det väsentliga motivet för många kyrkligt och politiskt ortodoxa personer, då de yrka på, att katekesen skall bevaras.

Men min övertygelse är, att de misstaga sig på dess verkan. Ty, såsom läroverksöverstyrelsen framhåller i det uttalande, som finnes fogat vid utskottets utlåtande, kan man numera »inte ens

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.

(Forts.)

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.
(Forts.)

tillnärmelsevis tala om någon folkets enhetliga världs- och livsåskådning». Därför blir också numera verkan av katekesen en helt annan än förr. Dess omedelbara verkan har nu alltid gjort den förtjänt av namnet »barnpinan», därför att den icke alls är anpassad efter barnaålderns mottaglighet. Men förr troddes allt som den lärde blint såsom gudomlig sanning, och då den inlärts, satt innehållet kvar i minnet och efterverkade såsom en manande och ibland bestraffande påminnelse livet igenom. Nu är det tvärtom så, att ingenting är så lätt och tacksamt att angripa som katekesdogmerna, av vilka många såsom bekant äro på ett ganska utmanande sätt förnuftsstridiga. Då de unga — jag tänker företrädesvis på folkskolans elever — komma ut ur skolan i livet, få de ofta av något äldre kamrater höra, att det är gammal grov vidskepelse, som kyrkan och den med henne i samförstånd stående överklassen låter inplugga i barnen i skolorna för att hålla dem nere i okunnighet och underkastelse. Och det är lätt för dem, som komma med dessa påståenden, att framdraga lösatser, som genom sin förnuftsstridighet kunna tjäna såsom bevis. Så bli de sålunda påverkade snart färdiga med katekesen. Och eftersom katekesens lärdom för dem är summan av religionen, bli de också snart färdiga med denna på samma gång: också den blir humbug och bedrägeri. Det är i ofantligt många fall numera resultatet av den religionsundervisning, som meddelas i folkskolorna. Denna undervisning är förfelad, därför att den kräver en auktoritetstro som i de flesta fall inte kan uppnås. Försöket att framkalla en sådan slår om till en rakt motsatt effekt: det undergräver auktoriteten även där auktoriteten är berättigad och behövlig. Därför är den nuvarande religionsundervisningen så långt ifrån ägnad att öva den karaktärsfostrande verkan, som den borde öva, att den tvärtom ofta verkar rent skadlig på karaktären.

Hur skall nu detta kunna ändras? Jo, enligt min mening genom att låta den andra uppfattningen av religionen, den uppfattning, som i denna ser en andlig makt, vilken sätter människan i omedelbar förbindelse med de högsta livsvärdena, bliva bestämmande för religionsundervisningen. Men hur skall detta då kunna ske?

Jo, genom att låta religionen verka på de unga inte genom mer eller mindre döda och torra lärosatser utan genom levande personligheter. Om någonting gör intryck på barnen, så är det personligheten i levande livet eller i en levande framställning. Och skola barnen numer få någon fruktbärande påverkan av religionen, så skall det ske därigenom, att de lära känna i konkret återgivning de stora religiösa personligheterna i deras lära och liv. Det ensamt kan i deras känslö- och viljeliv åstadkomma intryck, som äro oåtkomliga för den kritik, som har så lätt spel med dogmerna. Därigenom kan på botten av deras sjäsliv avsätta sig en andlig upplevelse, som består i livet och som kan verka bestämmande på hela deras livsuppfattning och livsgärning.

Det är därför, jag framställt yrkande, att det grundläggande för religionsundervisningen, det första barnen i den böra få lära, skall vara berättelserna om bibelns religiösa personligheter och främst

om den främste av dessa, om Kristus. Jag har för min del nöjt mig med att yrka på detta grundläggande moment i religionsundervisningen. Men i sin fortsättning leder min uppfattning alldeles naturligt över till den historiskt konfessionslösa undervisningen, med huvudvikten hela tiden lagd på det personhistoriska, som är bäst ägnat för barnanaturens tillägnelse. Därvid kommer givetvis kunskapsmeddeletelsen att mera framträda, men alljämt skulle denna vara fylld av det personliga liv, som ungdomen älskar framför allt annat. På så sätt skulle de unga lika väl som nu, eller rättare mycket bättre än nu, få erforderlig kunskap även om den lutherska tros läran, men de skulle få den förbunden med Luthers och andra reformators liv och gärning, och den skulle därigenom bliva på ett helt annat sätt än nu personlig och levande för dem.

Jag kan, mina herrar, inte förstå annat än att en religionsundervisning, så med tyngdpunkten förlagd på all religions centrum: personligheten, skulle i hög grad avlägsna de svåra frågorna om barnens och lärarnes samvetsfrihet. Vilkens samvete skulle kränkas av att giva eller mottaga en framställning av de stora religiösa personligheterna? Det kan möjligen invändas, att läraren kan ändå gå utanför denna ram och ge sig in på något annat. Ja, för att förebygga det, vet jag inte någon annan råd än att avskaffa all religionsundervisning. Ty lika väl kan läraren nu göra detsamma. Men nu kan man säga, att han många gånger rent av uppfordras till motsägelse, vilket mycket mindre bör bliva fallet under en personhistorisk undervisning, sådan som jag skisserat. Han skulle naturligtvis då liksom nu hava läroböcker att följa, och hans uppgift skulle vara att utfylla och påtagliggöra deras innehåll och göra det tillämpligt i livet. Jag vågar också påstå, att en sådan religionsundervisning, som den jag här antytt inte är något löst projekt. Jag vet, att en sådan undervisning sedan rätt länge är praktiserad vid ett läroverk här i landet och såvitt jag sport med mycket stor framgång.

Men nu kan man invända, att kyrkan låter sig icke nöja med en sådan undervisning, och herr Clason har under den föregående debatten betonat detta, att kyrkan måste hava rätt att fordra en undervisning i överensstämmelse med sina krav. Ja, därpå vill jag först säga, att om kyrkan rätt förstode sin uppgift, så borde hon vara nöjd med en sådan undervisning, som mer än någon annan är ägnad att göra religionen till en levande makt för barnen. Men om kyrkan inte skulle vara nöjd — och det tror jag mycket väl, att den nuvarande kyrkan inte är, så anser jag, att detta inte på något vis får vara avgörande. Vill kyrkan hava en specifikt dogmatisk undervisning, så har den tillfälle att giva denna i konfirmationsskolan. Där må den undervisningen höra hemma, men inte i den religiösa undervisning som barnen få mellan 7 och 12 års ålder, en ålder, som minst av allt lämpar sig för en så abstrakt undervisning, frånsett andra brister, som vidlåda denna.

Efter de stora linjer, som jag nu i allra största korthet uppdragit borde en utredning av frågan om religionsundervisningen begä-

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.
(Forts.)

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.
(Forts.)

ras. Utskottet anser, att det inte behöves någon annan utredning än den, som folkskoleöverstyrelsen håller på med såsom en förberedelse till en ny läroplan. Läroverksöverstyrelsen å sin sida anser, att frågan är så stor och så svår, att det blir alldeles omöjligt för någon som helst utredning att komma tillrätta med saken. Det ena synes mig vara att göra frågan alldeles för liten, och det andra synes mig vara att göra den alldeles för stor och svår. Nu har under debatten i den närmast föregående frågan en tredje mening uttalats nämligen den, som herr Hjärne uttryckt. Han menade, att riksdagen inte alls bör sysselsätta sig med sådana här frågor utan lämna dem åt undervisningsmyndigheterna — så till vida sammanfaller hans mening tämligen med den, som uttryckts av utskottet. Men denne talares uttalande har väl närmast samma kuriositetsintresse, som vissa andra hans subjektiva mer eller mindre paradoxala hugskott i viktigare frågor — jag påminner exempelvis om det utkast till alldeles nya eller om man så vill gamla grunder för röst-rätten, som han härom dagen tillät sig uppdraga under debatten i den kvinnliga rösträttsfrågan. Han tror väl för övrigt knappast själv, att utvecklingen skall rätta sig efter hans anvisningar. Men vare sig han tror det eller inte, så lär nog inte svenska folket och dess representation av några sådana där små i grunden tämligen oskyldiga elakheter som glosan om riksdagens övergång till »teologiska diskussionsmöten» — ett litet utfall, som möjligen kunde ha sin tillämpning på ett eller annat anförande under föregående debatt avhålla sig från att säga sin mening och göra sin mening gällande i så viktiga frågor som den om religionsundervisningen.

Jag känner mig visserligen inte i varje punkt fullt tillfredsställd med reservanternas motivering för sin framställning, men det är väl också här i riksdagen för mycket begärt, att varje enskild skall känna sig tillfredsställd med det slags kollektiva motivering, som åstadkommes inom ett utskott. Så kinkig får man inte vara, och då min åsikt likväl i huvudsak överensstämmer med reservanternas uppfattning, skall jag, herr talman, tillåta mig att yrka bifall till deras framställning.

Herr Bergqvist: Herr talman! På grund av den långt framskridna tiden måste jag avstå från att yttra mig i denna fråga så utförligt som jag hade tänkt. Då jag emellertid begärt ordet, vill jag i alla fall säga något till belysande av min ståndpunkt i ärendet.

Jag ber då till en början att få konstatera, att ingen av de många motionärerna yrkat på avskaffande av religionsundervisningen i våra skolor. Häri synes ligga ett erkännande av religionens betydelse i kulturlivet, ett medgivande av att det hos människan finnes ett religiöst behov, som behöver få sin näring. Till och med i den radikalaste av motionerna talas om »människans metafysiska behov» såsom ett förefintligt faktum. Den stora mängden av motioner är så till vida glädjande, som den vittnar om ett utbredd intresse för att göra ungdomen förtrogen med de religiösa idéerna. Men man måste på samma gång beklaga, att alla dessa motioner vuxit fram ur en känsla av miss-

nöje med den religionsundervisning, som nu bedrives i våra skolor. Och visst måste man ju medgiva, att det i fråga om denna undervisning ännu återstår mycket att önska. Emellertid kan man icke värja sig för intrycket, att motionärerna betydligt underskattat den kristendomsundervisning, som nu meddelas, och att de, utan att tillräckligt hava följt med de framsteg den gjort, skapat sig en bild av densamma, som till stor del har sin hemul i redan framfarna dagar. Att emellertid en förbättrad kristendomsundervisning fortfarande är ett i vida kretsar erkänt önskemål, framgår därav, att framställningar, syftande till en omläggning av nämnda undervisning och utarbetande av bättre läroböcker, från några håll gjorts, däribland från själva kyrkomötet. Ett utredande arbete har härutinnan länge pågått och pågår ännu. Men de frågor, som röra kristendomsundervisningen, äro mycket svårlösta, ty de röra sig ju om människans allra innersta och högsta intressen och behov.

Om jag nu skulle helt kort beröra de olika motionerna, så innehåller den första framställningen, den av herr Hellberg, en hemställan om att kristendomsundervisningen skulle utbytas mot andaktsläsning av bibeltexter. Jag vill skänka herr Hellberg och herr Andersson i Fiskebäckskil, som väckt enahanda förslag i andra kammaren, det erkännandet, att andaktsläsning i våra skolor är ett synnerligen viktigt moment för ungdomens kristliga fostran. Att införa barnen i läsning av bibeltexterna är ju alldeles nödvändigt och är även för dem själva synnerligen nyttigt och välsignelsebringande. Jag tänker nog, att det är många även bland oss, som känt, då man får höra en evangelietext uppläsas, att det är, som om man finge ett uppfriskande morgonbad. Evangelierna med sin höga enkelhet skilja sig från allt annat, som man kan vara i tillfälle att läsa. Men andaktsläsning är icke tillräcklig. Det måste vara någonting mer än det, som talar till känslan: man måste även tala till barnens förstånd. Ofta har den satsen drivits, att religionen ingenting har med förnuftet att göra, och att man skall taga sitt förnuft till fånga, så snart det är fråga om religion. Jag tror, att den satsen skadat mycket, och i varje fall är den icke riktig. Paulus säger själv: »Jag talar hellre fem ord i församlingen med förnuft än tiotusen ord med tungor». Jag tror, att man måste vända sig även till barnens förstånd vid undervisningen i kristendom och bibringa dem icke blott vissa obestämda, kanske snart förflyktigade intryck, utan verklig kunskap, som de sedan kunna bära med sig genom livet. Att man därvidlag icke kan undgå att meddela vissa lärosatser, är uppenbart. Ty hur mycket man än kämpar mot dogmer, kan man aldrig helt och hållet frigöra sig från dem. Först och främst är det en dogm, att det finnes en Gud, och för det andra är det en dogm, att det gives ett liv efter detta. De allra enklaste religiösa sanningar innehålla lärosatser och dogmer. Här har talats om, att man skall göra barnen förtrogna med religiösa personligheter, deras liv och lära. Ja, det är synnerligen önskvärt, att så sker, men man kan därvid alldeles icke komma förbi att även beröra vissa religiösa lärosatser som dessa omfattat. En un-

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.

(Forts.)

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.

(Forts.)

dervisning, i vilken det icke finns några lärosatser eller trossatser uttalade, är ingen religionsundervisning.

Herr Hanssons i Mora framställning går ut på, att man skall utbyta katekesundervisningen mot etisk undervisning. Först och främst vill jag säga härom: man måste giva erkännande åt motionären för att han önskar en sådan. Etisk undervisning är alldeles nödvändig och måste äga rum i samband med religionsundervisningen, men man bibringar icke barnen någon etisk karaktärsgrund allenast genom torra sedebud, utan man bibringar denna etiska grundstämning åt barnen därigenom, att man sätter dem i kontakt med religionens, kristendomens levande liv sådant det framträder i de evangeliska berättelserna, i den kristna kyrkans berättelser och i den tro, som kristenheten samlat sig omkring, låt vara under växlande former, under årtusenden.

Vidare måste jag säga några ord om de motioner, däri det kräves en allmän konfessionslös religionsundervisning. Bland dessa motioner är ju herr Kjellbergs den mest beaktansvärda, och jag vill erkänna, att jag läste den motionen icke utan en viss behållning. Det är många beaktansvärda saker, som herr Kjellberg påpekat, och uti en sak är jag absolut ense med honom, nämligen däri, att man i vårt samhälles kulturliv icke får jäkta efter endast materiell utveckling och materiella vinster, utan att man framför allt måste se till, att den rättfärdighet finnes, som skall vara livets salt och dess bärande grund. Emellertid är det just detta som även vi, vilka stå på den kyrkliga trons grundval, velat befrämja. Rättfärdighet och sanning äro även för oss det viktigaste, och det är väl syftet med all kristendomsundervisning i våra skolor och i våra kyrkor, att man skall söka vinna mark för rättfärdighets- och sanningskänslan och söka befästa den.

I samband med detta kan jag icke underlåta att beröra vad herr Kjellberg yttrat om den lutherska etiken. Ut i sitt mycket uppmärksammande anförande i debatten om religionsundervisningen i andra kammaren yttrade han, att Luther, redan då han skrev lilla katekesen, hade lagt grunden till den lutherska etiken i de ord, varmed han sammanfattar första huvudstycket. På frågan: »Vad säger nu Gud om alla dessa bud?» svarar han med de ord, som alla våra barn få lära sig och som vi själva lärt oss, släkte efter släkte: Gud hotar att straffa alla dem, som överträda dessa bud... *därför* skola vi frukta för hans straff, så att vi icke bryta mot hans bud. Men sin nåd och allt gott lovar han alla dem... *därför* skola vi älska honom, o. s. v. Dessa »*därför*» innebära, att grundvalen för och grundmotivet i den lutherska etiken äro belöning och straff. Således gör denne högt ärade talare gällande, att den lutherska moralen är en lönemoral, men jag måste mot detta påstående inlägga den bestämdaste gensaga. Det är icke alls så, utan grunden för Luthers morallära är den, att vi skola frukta och älska Gud. I hans förklaring till femte bönen heter det: »Vi bedja i denna bön, att Gud icke ville se till våra synder och för deras skull vägra oss vår bön, ty vi äro icke värda det vi begära, kunna heller icke förtjäna det, utan att han ville giva oss det allsammans av sin blotta nåd och faderlig godhet.» Det är

grundmotivet i hela den lutherska etiken, att det icke är förtjänsten, som gör, att vi skola vinna välbehag inför Gud, utan att detta är en nad, och att man därför skall göra det goda icke för att förtjäna lön, utan för att behaga Gud och för det godas egen skull.

Jag har icke kunnat underlåta att upptaga nämnda sats till bemötande, emedan den synes mig uppenbart strida mot hela den lutherska etiken och det är anmärkningsvärt, att uttalandet grundats på ett enstaka stycke i första huvudstycket i vår katekes.

Jag vill också fästa mig vid den sidan av saken, att herr Kjellberg vill förbinda denna allmänna religionshistoriska undervisning med en moralisk fostran av ungdomen. Han vill sålunda grunda ungdomens karaktärsdanning på den allmänna historiska religionsundervisningen. Jag måste säga, att jag icke kunnat finna någon klarhet i, huru han tänker sig detta möjligt. Jag har icke funnit någon utredning härom vare sig i motionen eller i hans anförande i andra kammaren. För att grunda en etisk undervisning på religionsundervisningen är det alldeles nödvändigt, att man giver någon värdesättning åt de religiösa begreppen, och utan en sådan värdesättning kommer den etiska undervisningen fullständigt att hänga i luften.

Över huvud taget måste jag ställa mig mycket skeptisk till möjligheten att bedriva en fullständigt konfessionslös undervisning i religion. För det första tror jag, att man icke kan undervisa i detta ämne utan att komma in på genetiska betraktelser; man måste komma in på frågan, huru religionsformerna utvecklats sig ur varandra, och sålunda göra en värdesättning av de olika religionerna och tilldöma den ena ett högre värde än den andra. Detta är ofrånkomligt. Vidare kan denna undervisning icke helt och hållet gå fri från färgläggning av lärarens personliga uppfattning.

Så vitt jag för min del kunnat utröna, önskar vårt folks flertal icke, att kristendomsundervisningen skall ersättas med religionshistorisk undervisning. Skulle det bliva en allmän folkomröstning om den saken, är jag alldeles övertygad om att ett överväldigande flertal skulle uttala sig för bibehållande av kristendomsundervisningen. Men att denna behöver förbättras, det är man nog tämligen allmänt ense om.

Jag vill till sist säga några ord om reservanternas uttalande. De hava sammanfattat sin mening i åtskilliga satser. I den första satsen, där det heter: »Staten äger skyldighet att sörja för, att ungdomen icke får uppväxa i okunnighet om den för folk såväl som individer så väsentliga livsmakt religionen innebär» säges det också: »I detta sammanhang torde även frågan, huruvida föräldrar i vidsträcktare mån än nu är fallet må äga rätt att fritaga sina barn från den officiella religionsundervisningen, böra upptagas till utredning. Sådan rätt synes utskottet näppeligen kunna vägras, dock under fasthållande av, att garantier ges för, att motsvarande kunskap genom föräldrarnas försorg beredes de sålunda befriade.» Här ha de sålunda tänkt sig en större frihet för föräldrarna att bestämma, vilken religionsundervisning barnen skola få. Häremot vill jag

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.

(Forts.)

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.
(Forts.)

åberopa en pedagogisk auktoritet, som har ett mycket gott namn i vårt land, men som är av annan uppfattning. Han säger, att han för sin del icke kan dela den uppfattningen, att med religion-frihet i fråga om undervisningen bör förstås föräldrarnas oinskränkta makt att forma barnen till sina andliga kopior och i dem inpräglade sina egna konfessionella meningar. Det är ingen mindre än Fridtjuf Berg, som yttrat detta i en motion, som han 1903 väckte i andra kammaren. Vad de övriga satserna i reservanternas framställning beträffar, så äro de redan förverkligade. Det heter: »Undervisningen måste å ena sidan frigöras från vidskepelse, dubbelmoral och obestridligt ådaga-lagda felaktigheter i avseende på historiska fakta, men den bör å andra sidan icke genom fastslående av ovissa hypoteser, om vilka tvist råder, bringa förvirring i barnasinnets.» Detta är en sak, som man alltjämt strävar efter att förverkliga. Man har kommit ett gott stycke på den vägen, och jag hoppas man skall komma ännu längre. Vidare säga reservanterna: »Undervisningen skall meddelas på ett pietetsfullt sätt och vara ägnad att icke blott medföra vissa kunskaper, utan även i överensstämmelse med religionens uppgift verka etiskt fostrande.» Ja, det är just vad kristendomsundervisningen i våra skolor redan är. Slutligen heter det: »I enlighet med svensk grundlags bud, att Konungen ingens samvete skall tvinga eller tvinga låta, må intet samvetstvång utövas, så att lärjungarna exempelvis åläggas att personligen utöva kulthandlingar, oberoende av om dessa för dem innebära personlig sanning eller ej.» Jag vet icke, vad herrar reservanter mena med detta. Om de åsyfta konfirmation och nattvardsgång, vill jag fästa uppmärksamheten på att tvång i detta hänseende icke föreligger. Det råder nämligen fullkomlig frihet i vårt land att låta konfirmera sig och begå nattvarden eller icke.

Beträffande omläggningen av kristendomsundervisningen ber jag, såsom också utskottet gjort, få fästa uppmärksamheten därpå, att det hos folkskolöverstyrelsen pågår en utredning om denna sak och att överstyrelsen under närmaste framtiden ämnar framlägga en ny undervisningsplan för folkskolan, i vilken även kommer att ingå en fullständig plan för undervisning i kristendoms-kunskap. Under sådana förhållanden kan det ej vara lämpligt att nu skriva till Kungl. Maj:t i denna sak.

Jag ber, med stöd av vad jag anför, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson, Olof: Herr talman! Den fråga, vi nu ha att behandla, är en sådan där fråga, som växer. Ju längre tiden går, ju flera blir det, som bära fram material till den, och den blir också mer och mer komplicerad. De konflikter av mångahanda slag, som vi motionärer pekat på, och de svårigheter, som religionsundervisningen har att laborera med, de bli med tiden värre. Men de måste en gång lösas, och de lösas inte därigenom att man söker bortförklara dem. Utskottet har exempelvis i fråga om den motion, som vi tagit oss friheten väcka, förklarat, att de anmärkningar vi

göra »mot den rådande ofriheten på det religiösa området förefalla som en efterklang från den tid, då religionsfrihetens grundsatser ännu icke voro i vårt land genomförda. Och såsom argument för det krav motionärerna i nu förevarande motion framställt sakna berörda anmärkningar all bärighet». Utskottet fortsätter och säger: »Det logiska sammanhanget mellan religionsfrihet och kristendomsundervisningen i våra skolor är icke sådant, som motionärerna framställt det. Kristendomsundervisningen kan nämligen icke sägas vara konfessionell i den meningen, att man utgår från statskyrkans åskådning såsom den enda i djupare mening existensberättigade världs- och livsåskådningen eller från en viss formulering av denna åskådning såsom givande densamma det en gång för alla fastslagna enda riktiga uttrycket.» Och vi hörde herr Bergqvist alldeles nyss säga, att denna motion gav en bild, som hade hemul i redan framfarna dagar. Det är verkligen icke ofta jag sett, att ett utskott lyckats säga så många felaktigheter på bara några fattiga rader, och det tvingar mig att fråga, om herrar utskottsledamöter och herr Bergqvist äro fullkomligt ovetande på det här området. Det tvingar mig också att ge en liten bild av, huru det faktiskt är, och inte huru man tror att det är.

För ett par år sedan var det en folkskollärare — han hette Näsman — som varnades av Säbrå skolråd och Härnösands domkapitel. Hur hade då denne Näsman försyndat sig? Jo, vi läsa ju i skolan om Noaks ark, om vissa mått på denna, om vartill den skulle användas o. s. v. Nu säges det att denne folkskollärare Näsman inte varit riktigt säker på, huruvida arkens dimensioner stodo i rimlig proportion till det ändamål, som arken skulle ha. Han hade gjort en del försagda förmodanden i det stycket, och det var av denna anledning han varnades och trakasserades. Nu frågar jag herr Bergqvist: är detta också en bild, som endast har hemul i redan framfarna dagar? Och jag frågar utskottet: skulle dessa trakasserier således inte ha något logiskt sammanhang med religionsundervisningen? Och dessa dimensioner, om vilka Näsman hade sina förmodanden, de skulle således inte vara en gång för alla fastslagna enligt statskyrkans åskådning? Det är verkligen roligt att höra; det är bara ledsnad, att inte Säbrå skolråd och Härnösands domkapitel hade samma uppfattning i saken.

Men detta fallet Näsman det för oss in i själva kärnpunkten av den fråga, vi nu ha att diskutera. Ty här tvingas lärarna att pränta in såsom absolut heliga sanningar saker och ting av mycket tvivelaktigt värde. Det är inte bara gamla judiska sagor och legender, det kan också vara andra ting, som den moderna vetenskapen uttalat sig om på ett sätt som gör, att man inte längre kan betrakta dem såsom absoluta sanningar.

Nu förstår jag mycket väl, att stunden inte är vidare lämplig för långa betraktelser i detta ämne, men jag måste ändå säga, att jag finner det märkvärdigt, att det finns folk, som tror, att det kan få fortgå på detta sätt. De lärare, som inte längre tro på Noaks ark, bli flera och flera, de föräldrar, som inte heller tro på

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.
(Porta.)

Noaks ark, bli också allt flera. Det växer fram ett hav av forskning, bildning och tvivel, som kommer Noaks ark att helt enkelt gå till botten. Man måste följaktligen ha en annan religionsundervisning. Barnens föräldrar kunna inte hyckla i all evighet, barnens lärare kunna heller inte tvingas att hyckla i all evighet, och barnen kunna inte annat än ta skada av att kastas mellan vidskepelsen i skolorna och vetenskapen i hemmen; man *måste* således på detta område ha en annan undervisning.

Huru den skall gestalta sig, det blir utredningens sak. Men denna utredning bör ha såsom riktpunkt, att religions- och samvetsfriheten befästes. Ingen lärare bör få tvingas att lära annat än sådant, som han efter studier funnit vara sant. För min del vill jag inte ha en opartisk religionsundervisning på det sättet, att den kristna kyrkans eller lutherdomens läror ska underkastas någon slags diskussion i skolorna, men jag vill, att man framställer de olika religionernas rätta innebörd så opartiskt som möjligt. Och framför allt är det två saker som jag vill: för det första att våra barns hjärtan göras mottagliga för de etiska och de högsta värdena här i livet. Det är mycket bättre att barnets sinnelag göres kristet än att man inpräglar tio Guds bud. Och för det andra att barnen få lära att se de religiösa vägar, på vilka mänskligheten vandrat fram, inte bara den stora landsvägen utan även byavägarna och stigarna, och att man därjämte låter barnen se, på vilken väg vårt eget folk vandrat fram.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr *Alexander* son: Då jag nyss hörde herr Bergqvists anförande, kunde jag icke undgå att erinra mig den gamla anekdoten, som den nitiske ivraren för en modernare religionsundervisning, landshövding Treffenberg berättade för svenska kyrkomötet — om det nu var för 25 eller 30 år sedan. Prostfar var ute och åkte i den stora familjevagnen med barn och blomma och tjänsteflickor, och det bar sig så illa, att vagnen välte i diket och alla i vagnen kommo i diket, men prostfar kom överst. Det började emellertid kräla och myllra förtvivlat under honom, men då ropade prostfar: »Stilla, stilla, allt är bra, bara ingen rör sig!» Det var detta, som Treffenberg ansåg vara situationen för 30 år sedan beträffande vårt lands religionsundervisning. Då måste vi konstatera, att situationen icke på något nämnvärt sätt förändrats sedan dess. Den situation, som då rådde, föranledde många eljest starkt konservativa män inom dåtidens första kammare att gång på gång med iver och nit taga till orda för en modernisering av vår religionsundervisning. Slutligen avsatte detta såsom resultat en riksdagsskrivelse år 1903, och det då började arbetet resulterade i, att man satte till en nämnd för att omarbetea katekesen. Till ordförande och spiritus rector i denna nämnd sattes visserligen egendomligt nog en av de män, som mest ivrigt motsatt sig den förändring, som då påyrkades. Emellertid denna riksdagsskrivelse och den i följd därav tillsatta katekesnämnden har sedan i många år legat såsom ett hinder och en före

vändning mot att företaga något vidare på detta område, och allt har fått förbliva såsom det var i slutet av förra seklet och för övrigt länge hade varit då. Då denna fråga sista gången var uppe här i kammaren år 1915, erinrades att man icke finge bedöma religionsundervisningen efter den gamla erkänt dåliga katekesen såsom grundläggande för denna undervisning och i viss mån tryckande sin stämpel på densamma långt upp i de högre stadierna. Saken var under tidsenlig utredning och reformering, och det skulle småningom komma därhän, att man finge ett förslag till en tidsenlig lärobok ersättande den gamla katekesen. Det var huvudskälet, varför man icke borde göra något för tre år sedan. Jag vet icke, om ni, mina herrar, varit så intresserade av frågan, att ni följt med, men i så fall känner ni och hava sett, att sedan dess har katekesnämnden avlämnat sitt förslag och att ett förslag aldrig varit utsatt för en så fullständigt förintande kritik från alla pedagogiskt intresserade håll som detta förslag. Saken ligger i själva verket så, att det icke är tal om att nämndens förslag kan antagas, icke heller tal om, att det kan överarbetas eller att det kan byggas något på en grundlig omdaning av detsamma. I alla av kristendomsundervisningen intresserade pedagogiska kretsar har det varit en storatad enstämighet om, att detta förslag är bara att lägga på hyllan — det är ingenting som kan komma ut av det. Det är situationen nu. Vi hava den gamla katekesen och hava den därpå byggda kristendomsundervisningen, som inverkar långt upp på de högre stadierna, och vi hava ingenting att sätta i stället. Men lyckligtvis hava vi å andra sidan icke längre 1903 års skrivelse som behöver ligga såsom ett hinder i vägen, när det uttalas önsknings, att något bör göras för att bringa kristendomsundervisningen i mera tidsenligt skick. Jag anhåller således om bifall till reservationen.

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.
(Forts.)

Herr Bergman: Jag vill till vad herr Alexanderson sade om den pedagogiska sidan av saken tillägga, att en av vårt lands allra främste pedagoger, den nyligen avgångne folkskolinspektören i Stockholm professor Frans von Schéele helt nyligen i anledning av motionerna i riksdagen offentligen yttrat sig i denna fråga. Han har, som bekant, mycket stor erfarenhet och är därjämte en man, som ingalunda kan förebrås för någon negativ ställning till religionen. Det kan därför vara av intresse att höra, vad han säger om denna sak synes det mig. Efter att hava konstaterat detsamma som herr Alexanderson nyss gjorde, nämligen misslyckandet av föregående försök, först det av 1908, det av professor Johansson utarbetade förslaget, och så 1911 års försök samt det som nu föreligger, säger han: »Men vid ett sådant blott negativt resultat får man icke stanna. Det gäller härvid nämligen ej blott ett pedagogiskt reformbehov, utan det är vårt folks andliga liv som är i fara, därför att man så länge merendels bjudit våra barn och vår ungdom stenar i stället för bröd i det ämne, som framför alla andra kunde tjäna att förbereda livsåskådningen och grundlägga karaktärsbildningen». Därefter tillägger han: »Nu tycks

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.

(Forts.)

emellertid tack vare motioner i riksdagen frågan hava kommit i nytt och lovande läge» och så redogör han för det enhälliga yrkandet av det andra kammarens utskott, som behandlat motionerna till vilket yrkande andra kammaren såsom bekant anslutit sig. Det gick, som vi veta, ut på »en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om en efter tidens krav avpassad reformering av religionsundervisningen i skolorna.» Han skisserar därefter hur han tänker sig kristendomsundervisningen reformerad. Han slutar sin ytterst intressanta utredning — den står att läsa som ledande artikel i Aftonbladet d. 7 maj — med följande ord: »Vår tid hotar med både lekamlig och andlig nöd. För att skydda mot den förra måste vi energiskt plöja och sätta och så i den svenska jorden. Men lika viktigt är ock att odla vår andliga mark. Även mycket av den ligger i sorglig vanhävd». Denne man är, mer än de flesta i vårt land, en kännare av barnens psykologi, han har en synnerligen stor erfarenhet från folkskolorna här i Stockholm sedan många år och är dessutom en man som på det varmaste önskar en allvarlig etisk utveckling hos vårt folk, en man som vill bevara de religiösa värdena för detsamma. Han tillstyrker, såsom vi se, alldeles oreserverat just en skrivelse av den lydelse, som reservanterna här i afton föreslå. Med hänvisning härtill yrkar jag bifall till den föreliggande reservationen.

Herr B o b e r g: Jag kommer ihåg en fråga och ett svar i den gamla katekesen: Huru bör människan bruka sitt herravälde över djuren? Och svaret lyder: Till sin nytta, men icke över deras förmåga eller på annat sätt plåga och misshandla dem. Nu äro vi ganska trötta och slitna av det mödosamma arbetet, det är sent, och jag tror knappast, att någon skall bliva övertygad av den diskussion, som föres i denna fråga. Jag vågar därför vördsamt hemställa till dem, som i ordet hava makten, om de icke kunde fatta sig kort, fatta ett beslut, så att vi slippa denna plågsamma och långsamma diskussion som dock icke ändrar någonting.

Herr H e l l b e r g: I anledning av herr Bobergs anförande vill jag säga, att jag inte önskar på något sätt »missbruka herraväldet över djuren» och sätta herr Bobergs tålmod på prov. Men jag kan inte underlåta att säga ett par ord, inte till honom, ty vad han yttrade kan inte föranleda något svar, utan till herr Bergqvist.

Han anförde ur min motion uttrycket »andaktsläsning», ett uttryck som jag inte vill ha missförstått. Det har i motionen brukats i motsats till »läxläsning». Måhända är uttrycket mindre väl valt, då det kanske för tanken på något slags liturgisk förrättning. Något sådant har jag inte menat. Jag har menat endast, att läsningen av t. ex. bibliska berättelser skulle meddela barnen den suggestiva verkan, som stora religiösa personligheter utöva.

Jag vill sedan helt kort säga ett par ord med anledning av vad herr Bergqvist vidare anförde.

Han ansåg, att man måste vädja även till barnens förstånd,

ty de intryck, som dessa mottaga genom en sådan läsning som den jag har antytt, kunna mycket lätt förflyktigas. Man skall vara en ytterligt dålig barnpsykolog, om man inbillar sig, att de intryck, som lätt förflyktigas hos barnen, äro de som satt deras känslo- och viljeliv i rörelse, medan man menar, att det som de uppfattat med förståndet bevarar sin inverkan livet igenom. Det är precis rakt tvärtom. Det barnen upptaga med känslan och det som satt deras viljeliv i rörelse, det bevara de genom årtal, under det att det som bara vädjar till förståndet mycket snart förflyktigas.

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.

(Forts.)

Herr Bergqvist sade också, att ingen religionsundervisning är möjlig utan att lärosatser meddelas. Jag skulle vilja fråga: hur är det då med den religionsundervisning, som meddelades av Kristus själv? Inpräglade han lärosatser? Vädjade inte han tvärtom ständigt till det levande livet, till sina åhörarens känslo- och viljeliv för att lära dem uppfatta de verkliga värdena i livet? Det blir, synes det mig, att kassera *hans* undervisning, om man kasserar de bibliska berättelserna.

Herr Bergqvist anförde såsom exempel på vad barnen borde uppfatta med förståndet trossatserna om Gud och ett liv efter detta. Jag tror, att man skall komma till mycket dåliga resultat, om man vädjar bara till barnens förstånd vid en undervisning i dessa ting. Skola de kunna uppfattas på något sätt, ja, då skall det ske genom förmiddelsen av hur en stor religiös personlighet har talat om och levat i uppfattningen av dem.

Det är för resten intressant att iakttaga hur herr Bergqvist, när han ifrån sin anmärkning mot min motion gick över till en annan motion, som yrkat på etisk undervisning, uttalade, att en sådan etisk undervisning inte duger, och framhöll, att undervisningen skall sätta barnen i kontakt med religionen, med det kristna livet, sådant det framstår i evangeliernas berättelser. Där brukar sålunda herr Bergqvist mig för att slå ihjäl en annan motionär. Mera eftertryckligt synes mig svårigen en talare kunna med ett efterföljande uttalande slå ihjäl ett föregående.

Men jag vill bekänna, att när jag hörde den ärade talaren, så kunde jag inte undgå att erinra mig ett annat uttryck ännu äldre än det som herr Alexanderson anförde, ett uttryck som fällt av en annan svensk biskop för åtskilliga hundra år sedan, biskop Brasks bekanta: »Härtill är jag nödd och tvungen!» Jag kan inte hjälpa, att hela herr Bergqvists anförande smakade den officiella representanten för statskyrkan, som får lov att försvara allt som inom den är bestående, denna kyrka, som väl gärna talar om att reformer visserligen äro nödvändiga, men som, när helst och av vilken som helst och hur helst kravet på reformer framställs, inte har något annat svar än: *non possumus*.

Herr von Koch: Herr talman! Jag skall, på grund av den långt framskridna tiden, avstå ifrån att gå djupare in i hela detta stora och viktiga spörsmål, men jag kan icke underlåta att säga med anledning av vad nyss en talare yttrade om den långa och plåg-

Om reformering av religionsundervisningen i skolorna.
(Forts.)

samma diskussion, som förekommit i denna fråga, att jag ser saken på åtskilligt annat sätt. Jag kan icke finna annat än att de många motioner som väckts vid denna riksdag vittna om att det finnes ett mycket livligt intresse för att verkligen en reform skall komma till stånd på detta område, och att icke allt är bra som det är. Man skall verkligen vara både blind och döv, om man icke har lärt sig förstå, att det finns hos vårt folk ett mycket, mycket stort missnöje med det sätt, varpå religionsundervisningen för närvarande bedrivs framför allt i våra folkskolor. Det har alltid för mig varit svårt förstå, hur det kan vara möjligt för dem som verkligen ivra för ett rikare religiöst liv hos vårt folk att motsätta sig, att man gör, vad man kan, för att verkligen åstadkomma en bättre undervisning för de unga. Det borde väl ligga nära till hands, att man försökte att verkligen åstadkomma framsteg på detta område och att därigenom bidra till att religionen blir den kraft, som den bör och som den skall vara hos vårt folk.

Jag vill icke vidare förlänga diskussionen för min del, men önskar blott vädja till kammaren att vid detta tillfälle komma till ett positivt resultat och försöka enas om den reservation, som här föreligger och som tyckes mig kunna vara en utgångspunkt för ett verkligt gott reformarbete på detta område.

Jag tillåter mig, herr talman, att i detta syfte yrka bifall till reservationen.

Herr Bergqvist: Jag vill först och främst i anledning av herr Alexandersons yttrande säga det, att det ju kan vara rätt piktant att i en diskussion inkasta sådana episoder, som den han nämnde om prostafar, som ville, att ingen skulle röra sig, men nog hava dylika inlägg rätt litet värde såsom argument i en fråga av så allvarlig natur som den, som här är före.

Mot herr Hellberg vill jag framhålla, att det är nog en missuppfattning, då man säger, att vår Frälsare vid sin undervisning icke meddelade några lärosatser. Man måste ha läst evangelierna rätt ytligt för att påstå detta. Tvärtom har han utförliga läroframställningar t. ex. om himmelrikets natur, som han klagör i bilder och liknelser. Han har vidare många uttalanden om sitt förhållande till sin himmelske Fader. Sålunda säger han: »Jag och Fadern äro ett, och den som har sett mig, han har sett Fadern». Han ger en målande skildring av den yttersta domen, som innehåller ett bestämt uttalande om vedergällningens stora lag. Jag skulle kunna nämna många sådana exempel på att det ingår lärosatser i vår Frälsares undervisning, men jag skall icke upptaga tiden med det.

Och när slutligen herr Hellberg säger, att han sällan har hört en talare med ett senare yttrande mera fullständigt slå ihjäl ett föregående, än vad han hörde mig göra i mitt förra anförande, så förstår jag icke, att jag kan hava uttryckt mig så illa. Jag medgav i ena sidan, att den av herr Hellberg anbefallda andaktsläsningen är synnerligen att rekommendera i våra skolor, därför att den vill föra barnen i levande kontakt med den religiösa verkligheten, men jag sade, att den icke en-

sam är tillfyllestgörande. Sedan sade jag om den etiska undervisningen, att den också är mycket nödvändig, men den kan icke byggas på torra moraliska lärosatser allenast, utan den förutsätter bland annat just en sådan undervisning, som herr Hellberg yrkat på. Är detta att komma i strid med sig själv, då vet jag icke, vad logik är.

Till sist vill jag säga, att det föreföll mig, som om något av temperament hade kommit över herr Hellberg, när han slutligen uttalade sitt skarpa »non possumus». Vi kunna väl diskutera dessa saker i frid och sämja med varandra utan att låta komma till synes några uttryck av indignation.

Om reformering av religiösa undervisningen i skolorna.
(Forts.)

Herr Hellberg: Vad det sista beträffar, vill jag bara säga, att ett motstånd, som i så hög grad har karaktären av obotfärdighetens som det man möter från statskyrkans representanter i frågor som denna, måste komma en människa, som — gudskelov kan jag gärna säga — har en smula temperament i sig, att giva uttryck åt det.

Och jag vill sedan endast tillägga: När herr Bergqvist försöker vända emot mig de lärosatser, som innehållas i evangelierna, har han då glömt, att det är just läsning av evangelierna, som jag har anbefallt?

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt föreligande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu ifrågavarande utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anlogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 27, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet fogade reservationen.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 26.

*Lagförslag
om förbud i
vissa fall mot
fortskaffande
av gods mellan
svensk och ut-
rikes ort.*

Föredrogs ånyo lagutskottets utlåtande nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan svensk och utrikes ort.

Genom en den 28 maj 1918 dagtecknad proposition, nr 453, vilken blivit hänvisad till lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Lag

om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan svensk och utrikes ort.

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, i den mån så prövas nödigt, för viss tid eller tills vidare förordna, att med svenskt fartyg, som äger en bruttodräktighet av tvåhundra registerton eller därutöver, gods icke må, utan att medgivande lämnats av Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat, fraktas mellan svensk och utrikes ort. Vad sålunda är stadgat om fraktande skall gälla fortskaffande av gods jämväl i annat fall än vid befordran mot vederlag.

Under tid, då sålunda meddelat förordnande är gällande, skola i sjölagen givna stadganden, som avse befogenhet för befälhavare att sälja av redarens gods eller av lasten eller röra utlossning av gods annorstädes än i bestämmelseorten, äga tillämpning, ändock att därigenom gods, som inlastats å inom riket belägen ort, skiljes från fartyget å utrikes ort eller omvänt; dock må i fall, som avses i 128 och 129 §§ sjölagen, lossning av gods, som inlastats å inrikes ort, äga rum endast å sålunda belägen ort.

Förbud, som i första stycket sägs, äger icke tillämpning å gods, som utgöres av skeppsproviant och skeppsförnödenheter för fartyget, förnödenheter tillhöriga passagerare eller å fartyget anställda personer eller gods, som bärgats ombord å fartyget.

2 §.

Fortscaffas gods med svenskt fartyg i strid mot föreskrift, som enligt 1 § meddelats, straffes befälhavaren med böter från och med fem till och med tjugutusen kronor eller fängelse från och med en månad till och med ett år.

Har redare eller annan, som i redares ställe haft befattning med fartyget, bjudit, lejt, trugat eller eljest uppsåtligt förlett befälhavaren till förseelsen eller med råd eller dåd främjat densamma eller, med vetskap om förseelsen, underlåtit att, såvitt det stått i hans makt, hindra dess utförande, varde dömd till straff, som i första stycket sägs.

Där frakt för godsets bortskaffande skolat enligt därom träffat avtal tillkomma den brottslige, vare han skyldig utgiva fraktens belopp. Är den, vilken frakten skolat tillkomma, ej förfallen till straff efter ty ovan sägs, skall han förpliktas att av frakten utgiva det belopp, vartill för honom uppkommen vinst å det olovliga fraktandet högst kan skattas.

*Lagförslag
om förbud i
vissa fall mot
fortskaffande
av gods mellan
svensk och ut-
rikes ort.
(Forts.)*

3 §.

Av böter, som enligt denna lag ådömas, så ock av vad den brottslige eller annan jämlikt denna lag förpliktas utgiva tillfalle en tredjedel, dock högst femtusen kronor, åklagaren och återstoden kronan.

Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmänna strafflagen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 30 april 1919. Av Konungen jämlikt denna lag givet förordnande må ej äga tillämpning längre än till och med sistnämnda dag. I fråga om sådan, under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som i lagen sägs, skall vad där är stadgat fortfarande gälla.

Har, då förordnande, som enligt 1 § meddelats, bliver gällande, fartyg avgått från ort, där gods inlastats, må, utan hinder av förordnandet, godset fortskaffas till bestämmelseorten.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande hemställt, att ifrågavarande proposition måtte av riksdagen bifallas.

Herr D a h l: Ifrågavarande utskottsutlåtande är, som kammaren behagade finna, av mycket begränsad omfattning, men lagförslagets innebörd står i omvänd proportion till utrymmet.

Det är en synnerligen vidsträckt befogenhet, som genom den nu föreslagna lagen tillmätas Kungl. Maj:t, en befogenhet att i förekommande fall reglera fraktfarten mellan Sverige och utlandet, förmedelst den licensprövning, som här stadgas. Utskottet har såsom synes stannat i ett enhälligt utlåtande. Men det bör vid detta tillfälle icke underlätas, att man särskilt understryker, att förutsättningarna för denna enhällighet äro ett noggrant beaktande av de synpunkter, som visserligen kortfattat men därför icke mindre allvarligt blivit angivna i utskottets utlåtande.

Den förra av dessa synpunkter är fastslåendet därav, att syftet med denna lagstifning är att betrygga tillgången på för folkningen nödvändigt tonnage. Detta är syftet och icke någonting annat. Avsikten med lagen är — åtminstone har det varit utskottets samfälliga mening att giva uttryck däråt — icke att på omvägar giva ytterligare medel i Kungl. Maj:ts hand att reglera fraktsättningen. I det avseendet har riksdagen redan i tvenne särskilda lagar givit

*Lagförslag
om förbud i
vissa fall mot
fortskaffande
av gods mellan
svensk och ut-
rikes ort.*

(Forts.)

Kungl. Maj:t de rättshandeln, som torde anses erforderliga och tillfyllest.

Den andra synpunkten innefattas i utskottets direkta erinran om att lagen måste handhas med nödig varsamhet gentemot sjöfartsnäringsens berättigade intresse. Jag tillåter mig att vid detta tillfälle synnerligt betona önskvärdheten av att denna synpunkt på det allra omsorgsfullaste kommer att iakttagas, därest det blir erforderligt att i någon större omfattning tillgripa tillämpning av denna lag.

Jag har, herr talman, icke något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av lagutskottets utlåtande nr 80, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående inrättande av särskilda statsdepartement för handel, industri och sjöfart samt för kommunikationer och allmänna arbeten, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 29, i anledning av väckt motion om skrivelse till Konungen i fråga om renbetesförhållandena inom Muonionalusta kapellförsamling, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

*Anmärkning
mot statsråd.*

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 24, i anledning av en inom första kammaren jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet.

Till konstitutionsutskottet hade jämte protokollsutdrag från första kammaren av den 4 juni, överlämnats en så lydande skrift:

»Det är anledning till anmärkning mot chefen för sjöförsvarsdepartementet friherre Palmstierna, varom remiss begäres till konstitutionsutskottet, inför vilket anledningen skall uppgivas.

Stockholm den 4 juni 1918.

O. M. Strömberg.»

Vid skriften var fogat ett förseglat konvolut, som vid öppnande befanns innehålla en skrivelse av följande lydelse:

»Till riksdagens konstitutionsutskott.

I nådig proposition till riksdagen angående anläggning av en ny docka vid flottans station i Stockholm m. m., nr 102, föreslog Kungl. Maj:t riksdagen bl. a. 'att — under förutsättning att Stock-

holms stadsfullmäktige genom beslut, som vinna laga kraft, före den 1 juli 1918 godkänna i statsrådsprotokollet omförmälda tre avtal av den 7 april 1916 med tillägg den 7 maj 1917, den 12 mars 1917 och den 19 januari 1918 — för sin del gilla berörda avtal'.

Anmärkning
mot statsråd.
(Forts.)

I anledning av denna proposition hemställde herr Tengdahl i en inom andra kammaren väckt motion nr 331, 'att riksdagen måtte besluta att vid bifall till kungl. propositionen nr 102 den i bil. B föreslagna överenskommelsen med Stockholms stad skall anses godtagen endast med utslutande av punkt 7:o)'.

Punkten 7:o) i ifrågavarande avtal av den 12 mars 1917 mellan kronan och Stockholms stad hade i transumt följande lydelse: 'Staden medger för sin del att nu befintliga allmänna farled mellan Skeppsholmen och Galärvarvet får av kronan avstängas. Därest — — — — — tio år.'

I sitt utlåtande nr 106 yttrade statsutskottet rörande ifrågavarande motion, att utskottet icke funne anledning föreligga att biträda vad herr Tengdahl föreslagit; och hemställde utskottet om bifall till Kungl. Maj:ts proposition samt avslag å motionen. Utskottets hemställan bifölls av riksdagens båda kamrar, vadan ovannämnda punkt 7:o) kvarstår i det av riksdagen godkända kontraktet.

Nu har emellertid Kungl. Maj:t, efter föredragning av chefen för sjöförsvarsdepartementet friherre Palmstierna, den 28 maj beslutat till överståthållareämbetet avläta nädigt brev, i vilket Kungl. Maj:t förklarar sig icke komma att begagna ovanberörda rätt för staten.

Då genom denna åtgärd riksdagens ovanberörda beslut synes ha va blivit åsidosatt, hemställles att konstitutionsutskottet måtte infor dra statsrådsprotokollet i ärendet och därefter vidtaga den åtgärd, som utskottet kan finna påkallad.

Stockholm den 7 juni 1918.

O. M. Strömberg.»

Sedan på därom hos vederbörande i anledning av förestående anmälan gjord framställning till konstitutionsutskottet överlämnats utdrag av statsrådsprotokoll över sjöförsvarärenden för den 28 maj 1918 angående viss bestämmelse i preliminärt avtal mellan kronan och Stockholms stad av den 12 mars 1917, hade utskottet i nu föredragna memorial anført, bland annat:

»Av vad i ärendet förekommit framgår, att statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet tillrätt Kungl. Maj:t att förklara sig icke vilja begagna sig av den i punkten 7:o) i avtalet mellan staten och Stockholms stad av den 12 mars 1917 medgivna rättigheten att avstänga farleden mellan Skeppsholmen och Galärvarvet. Det syfte, statsrådet därmed avsåg att vinna, var, enligt vad statsrådsprotokollet giver vid handen, att undanröja det motstånd mot avtalet, som han från stadsfullmäktiges sida befarade på grund av det villkor om rätt att anlägga en bank av nyss angiven beskaffenhet, som innehölls i ifrågavarande punkt, och att på detta sätt be-

Anmärkning
mot statsråd.
(Forts.)

fordra tillkomsten av en överenskommelse, som enligt statsrådets uppfattning skulle lända staten till nytta. Statsrådet synes därvid hava utgått ifrån, att anledningen till ett dylikt motstånd kunde väntas ökad genom tillkomsten av de nya villkor angående dispositionsrätten över Fjäderholmarna, som staten till sin förmån utöver de i de preliminära avtalen uppställda fordrat för sitt godkännande av omförmälda avtal. Det framgår vidare av departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet, att statsrådet, som förklarade sig framdeles ämna underställa Kungl. Maj:ts beprövande frågan om avlåtande av proposition till riksdagen angående uteslutande ur avtalet av bestämmelsen om omförmälda medgivande, tillrätt beslutets fattande utan riksdagens därförut inhämtade samtycke på den grund, att ifrågavarande preliminära avtal, för att bli va giltigt, skulle vara godkänt av stadsfullmäktige genom beslut, som före den 1 juli 1918 vunnit laga kraft. Ett uppskov utöver nämnda tidpunkt med ärendets avgörande syntes med hänsyn härtill ägnat att äventyra hela överenskommelsen. Å andra sidan torde statsrådet hava hyst den uppfattningen, att frågan icke grundlagsenligt kunde upptagas till behandling vid innevarande års riksdag, sedan denna i anledning av herr Tengdahls motion redan fattat beslut i ämnet.

Utskottet underkänner icke vikten av de skäl av saklig art, som av statsrådet inför Konungen framhållits till stöd för det ifrågavarande rådslaget, men kan dock icke undgå att finna, att föredragande departementschefen genom detsamma icke kan anses hava fäst tillbörligt avseende vid det beslut i ämnet, som riksdagen kort fört fattat. Utskottet får därvid framhålla, att berörda villkor förekommer uti ett avtal, genom vilket kronan tillhörig mark försäljes. En dylik försäljning kan enligt § 77 regeringsformen icke ske utan riksdagens samtycke. Men därav torde enligt utskottets uppfattning följä, att riksdagens samtycke även bör inhämtas, då fråga är om att upphäva ett vid försäljningen fäst, av riksdagen godkänt villkor, varigenom en rättighet tillerkänts staten. Uti nu förevarande fall har Kungl. Maj:t genom sitt beslut och dess tillkännagivande för stadsfullmäktige i Stockholm åstadkommit, att villkoret — även om det formellt kvarstår i avtalet — förlorat sin verkan. Om det ock är riktigt, att det enligt avtalet tillkommer Kungl. Maj:t att närmare bestämma, om och när initiativ till omförmälda banks byggnad skall tagas, lär denna Kungl. Maj:t medgivna rätt icke kunna anses innefatta befogenhet att, på sätt som skett, utan riksdagens samtycke fatta ett beslut, varigenom kronan för framtiden avstår från sin i avtalet stadgade rättighet.

På grund av vad sålunda i ärendet förekommit, har utskottet ansett sig böra hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet friherre Palmstierna.»

Herr statsrådet friherre Palmstierna: Herr talman! Jag anhåller att få yttra mig med anledning av konstitutionsutskottets förevarande utlåtande. Detta är emellertid så utförligt och belyser så

allsidigt den situation, vilken rådde vid det klandrade beslutets fattande, att jag endast behöver tillfoga några få ord.

Vid genomläsande av statsrådsprotokollet och vad utskottet anfört torde ingen ha kunnat undgå att få ett intryck av det tvångsläge, som faktiskt förelåg, då Kungl. Maj:ts beslut angående banken över Nybroviken fattades, och jag skall begränsa mig till att framställa några synpunkter, vilka ytterligare klargöra den verkliga situationen.

Upprinnelsen till att frågan togs upp var det villkor angående Fjäderholmarna, som riksdagen tillfogade utöver vad som innebars uti Kungl. Maj:ts proposition. Det blev min uppgift att söka förverkliga riksdagens önskan i detta avseende och sålunda förmå Stockholms stadsfullmäktige att godtaga villkoret rörande Fjäderholmarna. Fördenskull upptogs omedelbart förhandling med underhandlare för Stockholms stadsfullmäktige och uttalades då från stadens sida, att därest Fjäderholmstvillkoret antogs av stadsfullmäktige, borde Kungl. Maj:t avstå från medgivandet att avstänga Nybroviken.

Jag hade så mycket lättare att biträda en sådan uppgörelse, som marinförvaltningen i sitt yttrande över det senaste flottstationsförslaget hävdade, att bankbygget vore obehövt, och jag själv i andra kammaren framhållit detsamma, varjämte från vissa ledamöter av andra kammaren uttalanden gjorts uti enahanda riktning.

Då jag icke uppfattat avtalets bestämmelse i fråga om banken såsom en integrerande del av själva markbytesaffären, något som även kan synas bestyrkt av den omständigheten att en särskild ersättning om en miljon kronor måste utbetalas till staden, för den händelse kronan beslutar bankbygget, fann jag mig icke heller ur denna synpunkt böra tveka om lämpligheten av uppgörelsen.

Resultatet av förhandlingen blev, att stadsfullmäktiges beredningsutskott föreslog stadsfullmäktige att antaga den förändring i avtalet, som rörde Fjäderholmarna.

Emellertid visade det sig vid tiden för ärendets avgörande i stadsfullmäktige, att man på skilda håll bland dem var obenägen att godkänna beredningsutskottets förslag, därest icke en betryggande utfästelse av Kungl. Maj:t lämnades, att medgivandet att avstänga Nybroviken icke skulle tagas i anspråk. Då för ett godkännande krävdes $\frac{2}{3}$ majoritet, var det för mig uppenbart, att hela frågan kunde falla, om åtgärd av önskat slag icke vidtogs från Kungl. Maj:ts sida.

Givetvis var det min mening att förelägga riksdagen denna sak, men till 1917 års riksdag var detta icke möjligt, emedan denna redan fattat beslut i ärendet. Då den tid, inom vilken avtalen måste vara godkända, utlöpste den 1 juli och enligt min uppfattning denna tid icke ännu en gång kunde förlängas, var ett dröjsmål med Kungl. Maj:ts beslut i syfte att förelägga ärendet 1919 års riksdag icke heller möjligt.

Uti denna situation ansåg jag ingen annan utväg att förverkliga riksdagens vilja ifråga om Beckholmsdockan och markavtalet föreliggande än att tillmötesgå önskemålen från ledamöter av Stockholms stadsfullmäktige. Det syntes mig också orimligt att för ett bankbygge,

Anmärkning
mot statsråd
(Forts.)

Anmärkning
mot statsråd.
(Forts.)

vilket skulle kosta kronan minst fyra miljoner kronor och av marinens ekonomiska överstyrelse ansetts obehövt samt enligt vad jag kunnat uppfatta kvarstod uti kontraktet just av den anledningen, att man från riksdagens sida önskat bibehålla ett användbart bytesobjekt vid förhandling med Stockholms stad, låta det inträffa, att den stora frågan, till vilken betydande marina och sjöfartsintressen anknyta sig, efter mångårigt förberedande arbete skulle utan vidare falla.

Jag har härmed redogjort för det läge, vari ärendet kommit, då Kungl. Maj:ts beslut fattades, och därav torde framgå de svårigheter, vilka uppkommit att i förevarande fall förena ett sakligt riktigt handlingsätt med tillämpningen av en strängt formell uppfattning. Jag vill endast ytterligare ha sagt, att det av statsrådsprotokollets innehåll uttryckligen framgår, att det icke varit min avsikt att åsidosätta någon rätt som grundlagen tillerkänner riksdagen, utan att jag tvärtom med den vidtagna åtgärden sökt förverkliga riksdagens vilja ifråga om en betydelsefull uppgörelse mellan kronan och Stockholms stad.

Herr M a n n h e i m e r: Herr talman! Med anledning av herr statsrådets yttrande skall jag be att få säga några ord. Jag kan inskränka mig till att åberopa, vad utskottet har anført, då detta ju lämnat en utförlig redogörelse för sakens läge.

Utskottet har sett denna sak ur två synpunkter, från vilka det har funnit, att den av statsrådet tillstyrkta åtgärden varit anmärkningsvärd.

För det första anser utskottet, att statsrådet icke har iakttagit tillbörlig hänsyn till ett av riksdagen kort förut fattat beslut, varigenom riksdagen uttryckligen motsatt sig ifrågavarande villkors slopande. Nu har herr statsrådet förklarat, att han kommit till den uppfattningen, att ifrågavarande banks byggande numera icke längre vore av något intresse för staten. Ehuru jag vill medgiva, att statsrådet har anført skäl, som kunna anses goda och vägande för riktigheten av denna uppfattning, så anser jag dock icke att vare sig detta skäl eller vad statsrådet anført om det tvångsläge, som statsrådet då ansåg föreligga, borde hava föranlett statsrådet att tillstyrka Kungl. Maj:ts beslut.

Men härutöver har utskottet framhållit till stöd för sin anmärkning det viktiga förhållandet, att villkoret om bankens byggande var uppställt i ett avtal, varigenom kronan avhändes fast egendom. Nu är det ju så, att Kungl. Maj:t enligt regeringsformens föreskrift i dess 77 § icke äger att utan riksdagens samtycke frånhända kronan mark som tillhör staten. Därav framgår enligt utskottets mening alldeles tydligt, att riksdagens medgivande även bör inhämtas för vidtagandet av en sådan åtgärd, vilken i likhet med den av Kungl. Maj:t nu vidtagna medför ett upphävande av ett dylikt villkor.

Herr statsrådet har nu velat göra gällande, att det möjligen kunde ifrågasättas, huruvida verkligen detta villkor kunde anses som en intergrerande del av själva försäljningsavtalet, i vad det av-

såg försäljningen av Kaknäsområdet till Stockholms stad. Detta avtal rörde nämligen även andra saker, sålunda även ett köp av fast egendom för kronans räkning. Ja, det synes framgå av statsrådets uttalande, att han med sin uppfattning om betydelsen av detta villkor för kronan närmast hyste den meningen, att det icke vore att betrakta som ett villkor för försäljningen. Nu tror jag för min del, att det skall vara synnerligen svårt att på det viset draga upp en gräns mellan de olika villkor, som finnas i detta avtal, så att man kan säga, att det ena icke tillhör villkoren för själva försäljningen av Kaknäsområdet, utan har kommit dit i något annat syfte. Jag tror i varje fall, att ur formell synpunkt måste man hålla på att detta är ett av de villkor, som riksdagen uppställt för sitt samtycke till försäljningen, och det är med hänsyn härtill och särskilt ur den sista synpunkten, som utskottet har funnit den vidtagna åtgärden anmärkningsvärd.

Anmärkning
mot statsråd.
(Forts.)

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än att utskottets memorial måtte läggas till handlingarna.

Herr Cla:son: Herr talman! Även jag skall be att få yttra några ord i frågan.

Det är naturligtvis ingen, som bestrider, att chefen för sjöförsvarsdepartementet trott sig främja en för staten gagnelig uppgörelse, då han tillstyrkte Kungl. Maj:t att fatta det beslut, om vilket frågan rör sig. Men när man ger sig in på den sidan av saken, kommer man ju in på det subjektiva området, på omdömen om affärens förmånlighet eller icke förmånlighet. Så naturligtvis också, då statsrådet talar om ett tvångsläge; det förutsätter ju, att han ansåg sig nödsakad av ett eller annat skäl att avsluta affären utan att kunna vänta på att höra riksdagen. I föreliggande fall hade emellertid den, som faktiskt har *bestämmanderätten* över villkoren för uppgörelsen, nämligen riksdagen, tydligt sagt ifrån, att den *icke* vill avsluta affären på de av sjöministern sedermera tillstyrkta villkoren; och under sådana förhållanden förefaller det mig, som om det vid affärens definitiva avslutande icke borde hava funnits något utrymme för ombudets, sjöministerns, personliga uppfattning, utan han måste hava varit bunden av riksdagens beslut, tills han åter hade vänt sig till riksdagen. Gällde det att »förverkliga riksdagens beslut», som han nyss sade, att det gällde, då måste det ju hava varit *detta* riksdagens beslut, som skulle hava förverkligats.

Skulle man över huvud taga några hänsyn till omdömen om affärens förmånlighet eller icke förmånlighet, borde man för övrigt naturligtvis också hava haft skäl att taga hänsyn till andra omdömen. t. ex. deras meningar, som inom riksdagen uttalat betänkligheter mot affären, och som, om de också låtit dessa betänkligheter falla inför de för riksdagen framlagda villkoren, naturligtvis icke därmed få anses hava godkänt affären under ändrade villkor. Det framgår exempelvis av statsutskottets yttrande, då frågan var före, att detta utskott »endast med tvekan» sade sig kunna godkänna Kaknäsaffären. Och under debatten i dag i andra kammaren framhöll en av dess le-

Anmärkning
mot statsråd.
(Forts.)

damöter, vilken tillhört flottstationskommittén, att enligt hans uppfattning denna bank var en ovillkorlig förutsättning för flottstationens förläggande till Skeppsholmen och Djurgården. Denna bank hade således enligt hans uppfattning en mycket reell betydelse för hela uppgörelsen, både på grund av nödtvånget att avstänga stationsområdet för en eljest genomgående sjöfart och av nödtvånget att skaffa snabba och säkra förbindelser mellan de olika delarna av stationsområdet.

Nu har hänvisats till marinförvaltningens förklaring i dess utlåtande, att enligt marinförvaltningens uppfattning man skulle kunna reda sig utan banken. Men därvid vill jag först påpeka, att marinförvaltningen i hela denna fråga om flottstationen stått synnerligen splittrad, och att således detta utlåtande icke kan anses representera den samlade erfarenheten på det marintekniska området. Men vidare är att märka — vad som här är det viktigaste — att detta marinförvaltningens utlåtande var avgivet redan den 12 januari, d. v. s. *innan* villkoren för uppgörelsen framlades för riksdagen, men att *trots* detta, trots att marinförvaltningen hade avgivit denna förklaring, riksdagen vid sin behandling av frågan höll på att banken skulle vara med i uppgörelsen.

Herr statsrådet sade, att han icke på något vis hade velat träda riksdagens rätt för nära; han hade sedermera velat framlägga frågan för riksdagen. Det är naturligtvis därför, som statsrådsprotokollet innehåller, att han avsåg att framdeles komma in med någon proposition till riksdagen. Men alldeles oavsett att detta, såvitt jag kunnat finna, icke alls meddelades den *andra* parten, Stockholms stad, i det kungl. brev, som för den parten måste vara avgörande för dess uppfattning av uppgörelsen, så tyckes mig verkligen förbehållet om riksdagens *framtida* hörande ovillkorligen innebära en mycket egendomlig oklarhet från statsrådets sida. Antingen måste det ju betyda, att riksdagen måste höras om bankens borttagande, för att en uppgörelse skulle kunna komma till stånd; men då är det obegripligt, hur en uppgörelse i allt fall kunde ske utan riksdagens hörande. Eller också menar statsrådet, att en uppgörelse kunde träffas utan att riksdagen på förhand hördes, men då är det alldeles obegripligt, varför detta tal om riksdagens hörande skulle sättas in i statsrådsprotokollet. Och om nu statsrådet i sin iver att få en uppgörelse till stånd förbisett denna enligt min tanke alldeles obestridda motsägelse och oklarhet i frågan, så förstår jag däremot icke, huru de konsultativa statsråden också kunnat förbise samma sak.

Till sist vill jag påpeka, att man konstitutionellt icke har rätt att betrakta en sådan sak som denna som en så obetydlig fråga. Utskottet har ju anfört de förmildrande omständigheter, som förelegat, och har skrivit sitt memorial med iakttagande härav. Men utskottet hade kunnat taga hårdare på saken, eftersom ett tillstyrkande av uppgörelsen på villkor, som icke överensstämde med de av riksdagen fastställda, måste anses innebära ett *avsteg från grundlagens bestämmelse i § 77 regeringsformen*, som utskottets ordförande nyss har erinrat om. Och att grundlagsstiftarna lade särskild vikt vid detta,

när de inskrevo det i regeringsformen, framgår såväl av regeringsformens stadganden som av ansvarighetslagen för statsrådets ledamöter. Om man studerar denna lag, skall man nämligen finna, att den uppdelar de avsteg, som kunna tänkas förekomma från rikets grundlagar eller från andra lagar, i olika grupper. Den stadgar särskilda ansvarspåföljder för vissa grupper och vissa andra påföljder för andra. Beträffande hela den stora massan av återstående fall stadgar den till sist endast, att riksdagen kan göra en anmälan enligt 107 § regeringsformen. Men till de fall, vid vilka ansvarighetslagen stadgar särskilda ansvarspåföljder och som den sålunda särskilt anser förtjänta av beivrande, hör just enligt dess § 5 överträdelse av bestämmelsen i § 77 regeringsformen »rörande disposition av kronans domäner, så vitt sådant angår den rikets ständer i samma paragraf förbehållna rätt». Således är detta så att säga ett *kvalificerat avsteg* från de regler, som ett statsråd har att följa i sin ämbetsutövning.

Anmärkning
mot statsråd.
(Forts.)

Kammaren behagade således finna, att både grundlagen och ansvarighetslagen icke betrakta detta som någon likgiltig eller obetydlig sak, och vid sådant förhållande har det givetvis icke för konstitutionsutskottet varit möjligt annat än att göra denna anmälan. Såsom riksdagens beslut förelåg, måste det hava varit statsrådets *skyldighet* att avvakta ett nytt riksdagens beslut, innan uppgörelsen träffades.

Jag har, herr greve och talman, naturligtvis icke något annat yrkande än att memorialet läggas till handlingarna.

Herr Trygger: Herr greve och talman, mina herrar! Sedan herr Clason yttrat sig, är det egentligen obehövt för mig att säga något, men eftersom jag begärt ordet, skall jag be att få göra ett par anmärkningar.

Jag kan visserligen tänka mig, att fall kunna förekomma, då Kungl. Maj:t kan finna sig hava skäl att gå ifrån ett riksdagens beslut i tanke att sedermera underställa frågan riksdagens godkännande, men för att ett sådant handlingssätt skall vara berättigat, måste man fordra, att det har tillkommit nya faktiska omständigheter, som icke riksdagen varit i stånd att taga under omprövning. Men något sådant föreligger alldeles icke i detta fall. Detta förhållande måste jag följaktligen uppfatta som en försvårande omständighet vid fallets bedömande.

Som en förmildrande omständighet återigen finner jag, att friherre Palmstierna, enligt vad han här uppgivit, utgått från en tolkning av avtalet med avseende på den ifrågavarande bestämmelsens ingående såsom en integrerande del av detsamma, som skulle kunna giva Kungl. Maj:t friare händer. Jag kan nämligen icke tänka mig, att han har givit sig in på denna juridiska tolkning, som ju var en viktig förutsättning för hans handlande, utan att hava konfererat med sina kamrater i statsrådet. Och då jag av statsrådsprotokollet finner, att det var flera jurister närvarande, då detta ärende avgjordes inför Kungl. Maj:t, förmodar jag, att han hos dem har fått stöd för sin tolkning av avtalet. Detta är naturligtvis, då han icke själv är ju-

Anmärkning
mot statsråd.
(Forts.)

rist, en förmildrande omständighet, när man har att bedöma föredragandens handlingssätt.

I dag har statsrådet till sitt försvar åberopat, vilket av herr Clason också påpekats, att han varit besjälad av en livlig önskan att förverkliga riksdagens vilja. Jag vill visst icke bestrida, att så må ha varit fallet; men för framtiden tror jag, att riksdagen skulle med stor tillfredsställelse se, att statsrådet icke realiserar dess förmenta vilja på det sätt, att han sätter sig över riksdagens uttryckliga beslut.

Jag har intet annat yrkande att göra än att memorialet läggas till handlingarna.

Herr Klefbeck: Herr talman! Det var ett yttrande av herr Trygger, som uppkallade mig. Han sade, att det icke hade tillkommit några nya faktiska omständigheter, sedan riksdagen fattade sitt beslut i frågan. Jag vill då bara såsom ledamot av Stockholms stadsfullmäktige meddela, att enligt min mening åtminstone verkligen en mycket betydelsefull omständighet tillkommit.

Denna fråga behandlades i Stockholms stadsfullmäktige på två olika sammanträden. Vid det första av dessa restes mot förslaget ett mycket, mycket starkt motstånd ifrån flera olika läger, representerande alla de olika partierna inom stadsfullmäktige. Det behövdes vår s. k. finansborgmästares hela oerhörda inflytande för att få frågan den gången åtminstone förd så långt, att den bordlades till ett följande sammanträde. Hade den blivit avgjord, hade den av allt att döma den gången fallit.

Jag kan då tänka mig, att statsrådet stod inför den situationen, att han å ena sidan ville tillmötesgå riksdagens önskan om att avtalet om dockan skulle komma till stånd och å andra sidan hade den där svåra ställningen för sig, att riksdagen redan fattat beslut i frågan. Stadsfullmäktiges beslut skulle vara klart före den 1 juli 1918, och det var sålunda icke möjligt för statsrådet, att såsom herr Clason antydde, skjuta upp sitt avgörande till nästa år. Vad som inom stadsfullmäktige orsakat det kraftigaste motståndet mot beslutet, var visserligen månhet om att Djurgårdsstranden skulle bevaras, men i ännu mycket högre grad inverkade villkoret om att den där banken skulle byggas mellan Skeppsholmsstranden och Galärvarvet. Och det är alldeles visst, att den omständigheten — särskilt med hänsyn till de många vådor för staden icke blott beträffande sjöfarten utan även ur sanitära synpunkter, som den innebar — gjorde, att frågan sannolikt skulle hava fallit, om detta villkor bibehållits. Den nya faktiska omständigheten har sålunda tillkommit, att stadsfullmäktige i Stockholm i det läge, vari ärendet befann sig, då hade, såvitt man kan bedöma saken, förkastat uppgörelsen.

Jag vill för övrigt icke alls giva mig in på den formella historien. Det inser jag, att statsrådet icke har förfarit formellt riktigt, och därför har ju också konstitutionsutskottet gjort sin anmälan och anmärkning. Jag kan naturligtvis icke göra något annat yr-

kande, än att anhålla att kammaren behagade lägga anmärkningen till handlingarna.

*Anmärkning
mot stadsråd.
(Forts.)*

Herr Trygger: Ja, jag känner mycket väl till, att det, såsom den siste ärade talaren omtalade, visade sig hos Stockholms stadsfullmäktige ett visst motstånd, ett betydligt motstånd mot att gå in på det villkor, som riksdagen hade fastställt. Men detta är icke någon ny faktisk omständighet, som berättigar den, som utför den ena partens uppdrag vid ett avtals ingående, att gå ifrån sin fullmakt. Riksdagen har naturligtvis förutsett, att det kunde vara möjligt, att det villkor, som riksdagen fastställt, icke godkändes av stadsfullmäktige; men när riksdagen trots motion höll på att detta villkor skulle ingå i överenskommelsen, var det naturligtvis i den bestämda uppfattningen, att avtalets avslutande skulle bli beroende av att detta villkor godkändes. Annars finge frågan falla. Att det var motstånd i Stockholms stadsfullmäktige mot att gå in på villkoret, var sålunda någonting, som vid ärendets behandling i riksdagen var förutsett såsom möjligt.

Efter härmed slutad överläggning lades förevarande memorial till handlingarna.

Herr talmannen hemställde, att av förekommen anledning behandlingen av det återstående ärendet på föredragningslistan måtte få uppskjutas till ett annat sammanträde.

Denna hemställan bifölls.

Justerades ytterligare sex protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11,50 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.
